

VÝVOJ ROBOTNÍCKEHO HNUZIA NA STREDNOM SLOVENSKU V ROKOCH 1918 — 1920

Štúdium dejín robotníckeho hnutia je prvoradou úlohou našej historickej vedy. Avšak práve preto, že ide o štúdium najpokrokovejšej triedy našej spoločnosti, o štúdium historického procesu vývoja robotníckej triedy, teda tej revolučnej sily, ktorá prvá v dejinách dokázala rozbiť vykorisťovateľský systém a spôsobila vo vývoji spoločnosti zásadný zlom, je to úloha neobyčajne vážna. Nepôjde v nej teda o hocaké štúdium, ale o podrobné a hlboké zobrazenie vývoja robotníckeho hnutia, v ktorom sa musí spájať dôkladná heuristika s vysokou ideovosťou a teoretickým preniknutím do podstaty historického procesu tohto hnutia.

Aby bolo možné plniť túto úlohu aj pri štúdiu dejín slovenského robotníckeho hnutia, treba si objasniť niektoré zásadné metodologické a metodické otázky.

Vývoj slovenského robotníckeho hnutia má mnohé zvláštnosti. Jednou z najdôležitejších je tá, že sa rozvíjalo nerovnomerne. Kým v niektorých väčších priemyslových centrách Slovenska (Bratislava, Komárno, Košice) začalo sa úspešne rozvíjať už v šesťdesiatych a sedemdesiatych rokoch minulého storočia, na strednom Slovensku stretávame sa s jeho prejavmi až v deväťdesiatych rokoch. Samozrejme, že už objasnenie tejto skutočnosti samej núti nás k monografickému štúdiu, v ktorom pôjde okrem iného o skúmanie tohto javu. Napokon je známa aj skutočnosť, že sociálnodemokratická strana Uhorska trpela roztrieštenosťou, partikularizmom a autonómnosťou jednotlivých župných výborov alebo aj organizácií (odborov), teda, že aj vývoj strany bol v jednotlivých oblastiach rozdielny, nerovnomerný. Z uvedeného vyplýva, že ak je potrebné podať všestranný, pravdivý a hlboký obraz slovenského robotníckeho hnutia v syntetickom zhrnutí, bude predovšetkým potrebné vypracovať monografické práce o vývoji robotníckeho hnutia v jednotlivých oblastiach.

Nevyhnutnosť monografického štúdia je daná však aj inou a z hľadiska historickej vierohodnosti nemenej dôležitou skutočnosťou.

Zobrazenie objektívnej situácie — pravdivo a neskresľujúco — vyžaduje si predovšetkým starostlivú prácu s faktami. Práve v tejto súvislosti je nesmierne cenné zdôraznenie V. I. Lenina, platné pre metódu práce historika aj vo všeobecnosti: „Aby sme zobrazili... objektívnu situáciu, netreba uviesť príklady a jednotlivé údaje (pri obrovskej zložitosti javov spoločenského života

možno vždy vyhľadávať ľubovoľné množstvo príkladov alebo jednotlivých údajov na potvrdenie ľubovoľnej tézy), lež bezpodmienečne treba uviesť *súhrnné* údaje . . .“¹

Konštatovanie V. I. Lenina nás poučuje, že pre problematiku študovaného javu či už v jednotlivjej oblasti, v krajine alebo štáte treba zozbierať a zhrnúť celý súbor faktov, *všetkých základných prameňov*, z analýzy ktorých môžeme potom utvoriť objektívny obraz. Obchádzať túto základnú skutočnosť znamená zjednodušovať historický proces — teda zobrazovať ho skresľujúco a falošne.

Pokiaľ ide o doterajšie pokusy syntetického spracovania slovenského robotníckeho hnutia alebo obsiahlejšie monografické spracovanie niektorého z jeho vývojových období (M. Gosiorovský, M. Vietor)² bez prihliadnutia ku všetkým základným prameňom, je len samozrejmé, že mnohé závery týchto prác pri podrobnejšom výskume neobstoja. Vybranie jedného netypického faktu (napokon typický fakt v histórii ani nejestvuje, je nevyhnutné podávať celý súbor faktov) z tej ktorej oblasti, jeho vytrhnutie z celého množstva iných údajov a jeho generalizovanie pre celú krajinu — samozrejme nemôže podávať ani pravdivý, ani hlboký obraz javu.³ Pravda, nemožno obviňovať autorov spomenutých prác, že nespracovali celý súbor faktov k vytýčenej problematike, pretože to nie je v silách jednotlivca. Najmä v nových a najnovších dejinách, kde je množstvo prameňov, nemožno žiadať od jednotlivca zhromažďovanie všetkých základných prameňov k študovanej otázke. Okrem toho aj súčasný stav niektorých našich archívov sťažuje bádateľom systematickú prácu. Avšak je reálnou možnosťou bádateľa zozbierať — keď nie všetky, tak drvivú väčšinu prameňov k vytýčenej problematike v jednotlivých oblastiach, kde hnutie malo svojrázne formy, alebo vo väčších priemyslových strediskách. Tak tieto zaujímajú výnimočné miesto v rámci oblasti.⁴ Nazdávame sa, že takáto cesta je jedine správna a môže priniesť cenné výsledky v spracúvaní dejín robotníckeho hnutia.

Spomenuté metodické problémy by však ešte nestačili k podrobnému a hlbšiemu štúdiu robotníckeho hnutia, Zvlášť závažnú úlohu tu majú metodologické otázky, na ktoré je potrebné upozorniť.

¹ V. I. Lenin, *Vybrané spisy* I, Bratislava 1951, 821.

² M. Gosiorovský, *Príspevok k dejinám slovenského robotníckeho hnutia*, Bratislava 1951. M. Vietor, *Slovenská sovietska republika v r. 1919*, Bratislava 1955.

³ V „honbe“ za revolučnosťou a zdôrazňovaním pokrokových tradícií sa história prikrášľovala. Stačil jediný fakt, ktorý sa najlepšie hodil už a priori vytýčenej téze autora (t. j. fakty sa hľadali podľa téz a tézy sa nebudovali na analýze súboru faktov), aby sa konštatoval záver. Išlo tu o nezdravé preceňovanie skutočností. Je to v obidvoch prípadoch, ktoré sme uviedli. Hoci ide o diela (najmä u Gosiorovského) priekopnícke a záslužné, kde je vyslovený celý rad postrehov a cenných pracovných hypotéz, nemožno v nich predsa nevidieť zásadné metodické nedostatky, ktoré treba riešiť. Týmito nedostatkami sa budeme zaoberať príležitostne v článku, pri výklade vlastnej problematiky.

⁴ Treba len súhlasiť s poukazom M. Gosiorovského na nevyhnutnosť monografického štúdia robotníckeho hnutia v mestách. „Jednou z vážnych úloh slovenskej historickej vedy vôbec bude spracovať monograficky robotnícke hnutie v jednotlivých slovenských mestách.“ (Článok *Podiel Banskej Bystrice na robotníckom hnutí* v zborníku prác k 700. výročiu založenia mesta Banská Bystrica, Martin 1955, 46.) Nazdávame sa, že autor nemal na mysli spracovanie hnutia vo všetkých mestách, ale jeho zobrazenie v dôležitých priemyslových strediskách, čo by bolo oveľa reálnejšie a únosnejšie.

Ide predovšetkým o otázky prenikania marxizmu-leninizmu do nášho robotníckeho hnutia, o otázky teoretického boja a ideologickej vyspelosti robotníckeho hnutia. Tieto otázky sú v našej literatúre o robotníckom hnutí obchádzané a nedocenené.

Predovšetkým je potrebné zdôrazniť, ako dôkladne a starostlivo sa zaoberali klasikovia marxizmu-leninizmu teoretickými otázkami boja proletariátu a ako pre úspešný rozvoj robotníckeho hnutia vyzdvihovali stále do popredia revolučnú teóriu: „Bez revolučnej teórie nemôže byť ani revolučného hnutia... úlohu pokrokového bojovníka môže splniť len strana, ktorá sa riadi pokrokovou teóriou“ — zdôrazňoval Lenin.⁵ Engels ukazoval práve na príklade nemeckého robotníckeho hnutia, akú „nesmiernu výhodu“ má toto hnutie tam, kde socializmus prenikol do jeho podstaty. Na druhej strane ukázal Engels na príklade anglického robotníckeho hnutia, aké ťažké škody mu spôsobila ľahostajnosť ku každej teórii, čo mu znemožňovalo ďalší rozvoj aj napriek „vynikajúcej organizácii jednotlivých odborov“. Ukázal tiež, koľko škody narobil Francúzom, Belgičanom, Španielom a Talianom „proudhonovský socializmus“.⁶ Engels, ako je známe — neuznával iba dve formy boja robotníckej triedy — politický a hospodársky boj, ako to robila prevažná väčšina suchých praktikov v robotníckom hnutí, ale na prvé miesto postavil práve boj teoretický. Význam teoretického boja v súvislosti so spomenutými dvoma formami boja proletariátu ukázal Engels opäť na príklade nemeckého proletariátu: „Po prvý raz do tých čias, ako jestvuje robotnícke hnutie, vedie sa tu boj plánovite vo všetkých troch smeroch — v teoretickom, politickom a prakticko-ekonomickom (odpor proti kapitalistom) — jednotne, súvisle a plánovite. V tomto, tak povedané koncentrovanom útoku, je práve sila a nepremožiteľnosť nemeckého hnutia.“⁷ Engels vyzdvihol otázky teórie aj pre ďalší boj nemeckej sociálnej demokracie: „Bude najmä povinnosťou vodcov objasňovať si stále viac a viac teoretické otázky, oslobodzovať sa stále viac a viac od vplyvu prežitých fráz, patriacich k starému svetovému názoru, a mať stále na pamäti, že socializmus, akonáhle sa stal vedou, musí sa tak isto pestovať ako veda, t. j. študovať.“⁸

Z uvedených zdôraznení klasikov vyplýva záver, že iba také robotnícke hnutie je životaschopné, silné a má predpoklady pre úspešný vývoj, ktoré venuje predovšetkým otázkam výchovy proletariátu a teoretického vývoja prvoradú pozornosť, neodtrháva teoretický boj od ostatných foriem boja ani ho nepodceňuje.

Z dosiaľ uvedeného vyplýva, že aj pre skúmanie nami vytýčenej problematiky musia nevyhnutne platiť marxistické zásady, že sa aj my budeme musieť zaoberať všetkými tromi formami boja a vývoja proletariátu, aby sme mohli objektívne určiť stupeň organizovanosti, rozvoja a údernosti robotníckeho hnutia. Túto skutočnosť zdôrazňujeme najmä preto, že otázky teoretického boja boli zväčša na okraji záujmov bádateľov v dejinách robotníckeho hnutia. Pôjde

⁵ V. I. Lenin, *Čo robiť*, Bratislava 1949, 29.

⁶ K. Marx — F. Engels, *Vybrané spisy*, Praha 1950, 676.

⁷ Tamže, str. 677.

⁸ Tamže.

nám predovšetkým o zistenie stupňa rozšírenia marxizmu v robotníckom hnutí, o zistenie, ktorá ideológia v robotníckom hnutí prevládala a ako v procese robotníckeho hnutia odumierali prvky ideológie buržoáznej (trade-unionistickej) a ako na druhej strane narastali prvky ideológie socialistickej.

V tomto článku budeme sledovať najmä túto otázku, pretože sa nazdávame, že práve prechod proletariátu na pozície III. internacionály, jeho odklon od pravicových vodcov sociálnej demokracie bol procesom ideologického dozrievania proletariátu. Za rozmachu triednych bojov, organizačného rastu a všeobecného rozvoja robotníckeho hnutia práve pod silným vplyvom Veľkej októbrovej socialistickej revolúcie a Maďarskej sovietskej, ako aj Slovenskej sovietskej republiky došlo k mohutnému kvalitatívnemu skoku, keď v robotníckom hnutí prvky prudko narastajúcej socialistickej ideológie prevládli predovšetkým nad dovtedajšími prvkami trade-unionistickej ideológie. Nazdávame sa, že práve prevládnutie socialistickej ideológie v robotníckom hnutí aj na strednom Slovensku bolo charakterizované prihlásením sa k politike III. internacionály. Pravda, sledovanie tohto zložitého procesu — ktorý zvlášť prudko prebiehal v rokoch 1918—1920, bude potrebné oprieť o rozbor všetkých dostupných prameňov, ktoré obsahujú teoretické a ideologické problémy, riešené v robotníckom hnutí v tomto období. Pôjde predovšetkým o analýzu robotníckej tlače, rozbor dokumentov, pochádzajúcich z činnosti sociálnej demokracie, ktoré sa dotýkajú teoretických a politických otázok a podobne.

V tejto štúdií budeme sledovať vývoj robotníckeho hnutia na strednom Slovensku (teritoriálne ohraničenie: okresy Brezno, Banská Bystrica, Zvolen, Veľká Slatina). Hlavnú pozornosť venujeme najmä vývoju boja proletariátu v rokoch 1918—1920 za vybudovanie revolučnej strany nového typu. A práve tu mala revolučná teória svoje významné miesto. Zaiste aj pre slovenské pomery môžeme aplikovať konštatovanie V. I. Lenina, ktoré vyslovil v počiatkoch formovania revolučnej strany ruského proletariátu: „A pre ruskú sociálnu demokraciu sa význam teórie zosilňuje... okolnosťami, na ktoré často zabúdajú, a to najmä: po prvé je to tá okolnosť, že naša strana sa ešte len tvorí, ešte len vypracováva svoju tvárnosť a doteraz ešte ani zďaleka nezučtovala s inými smermi revolučného myslenia, ktoré hrozia odviesť hnutie od správnej cesty.“⁹ Zdôraznil tiež — ako druhú okolnosť — že robotnícke hnutie sa môže úspešne rozvíjať v mladej krajine iba za podmienky, že využije skúsenosti iných krajín, medzinárodného robotníckeho hnutia, ktoré samozrejme neprevezme mechanicky, ale ich preskúma a samostatne spracuje. Avšak na splnenie tejto úlohy — za jestvujúceho veľkého rozmachu medzinárodného robotníckeho hnutia — boli potrebné veľké rezervy teoretických síl, politickej a revolučnej skúsenosti. Aj pre slovenské robotnícke hnutie, keď sa v ňom rodila a začínala sa formovať revolučná strana, so zvýšenou naliehavosťou vyvstala potreba dôkladného osvojenia si marx-leninskej teórie.

*

Aby sme správne mohli pochopiť vývoj robotníckeho hnutia na strednom Slovensku v rokoch 1918—1920, je potrebné aspoň stručne si objasniť vývoj

⁹ V. I. Lenin, *Čo robiť?*, Bratislava 1949, 29.

tohto hnutia od jeho vzniku a najmä zistiť, s akou teoretickou pripravenosťou, s akou praktickou a politickou skúsenosťou vstupoval proletariát na strednom Slovensku do rokov revolučného rozmachu, ovplyvneného Veľkou októbrovou socialistickou revolúciou.

Rozvoj kapitalizmu voľnej súťaže aj na strednom Slovensku môžeme pozorovať predovšetkým v prudkom vzraste priemyslu. Najmä v poslednej tretine 19. stor. došlo tu k založeniu mnohých tovární na výrobu nástrojov a spracovanie kovu. Popri železiarskych závodoch vznikol tu rozsiahly priemysel na spracovanie dreva (píly a továrne na nábytok ap.). Vzrast priemyslovej výroby môžeme názorne sledovať aj na stále sa zväčšujúcom počte proletariátu a osôb zamestnaných v priemysle. Ak roku 1890 vo Zvolenskej župe počet osôb zamestnaných v priemysle dosahoval číslo 9800, tak roku 1900 sa tento počet zvýšil na 13 123 a roku 1910 dosiahol počet 15 581 osôb.¹⁰ Vcelku z tohto počtu pripadlo až 99% na námezdnych robotníkov, iba jedno percento počtu na úradníkov, technický personál, majstrov a pod. Podľa štatistických údajov z roku 1910 pracovalo v župe 42 priemyslových podnikov, ktoré zamestnávali najmenej dvadsať robotníkov, 3 bane zamestnávajúce tiež nad 20 robotníkov. Vo všetkých týchto podnikoch pracovalo vyše 9400 osôb. Avšak okrem väčších závodov bolo tu veľké množstvo menších fabriek, dielní, ktoré zamestnávali 3—10 až 20 robotníkov. Na vysokú špecifickú váhu malovýroby v celkovom priemyslovom podnikaní poukazuje na strednom Slovensku skutočnosť, že až 40% všetkého počtu osôb zamestnaných v priemysle bolo práve v podnikoch, ktoré zamestnávali najviac 20 osôb.¹¹ Vysoký počet podnikov charakteru malovýrobného nemôže byť samozrejme príčinou k domnienke, že koncentrácia robotníctva v závodoch bola malá, že vcelku výrobná roztrieštenosť zabraňovala možnostiam vývoja silného robotníckeho hnutia. Práve naopak — vo Zvolenskej župe dosiahla koncentrácia robotníctva v priemyslových podnikoch najvyšší stupeň zo všetkých oblastí Slovenska. Podľa údajov z roku 1910 koncentrácia robotníctva (v závodoch nad 20 zamestnancov) v celoslovenskom priemere dosiahla počet 133. Avšak vo Zvolenskej župe dosiahla koncentrácia až 221,2 (v priemyslových podnikoch).¹² Pritom koncentrácia robotníctva v ťažkom priemysle bola zvlášť vysoká; zatiaľ čo v celoslovenskom priemere koncentrácia v železiarskom priemysle dosahovala 245 osôb, vo Zvolenskej župe priemerne na jeden železiarsky závod pripadlo 788 osôb. (V dvoch závodoch: v Podbrezovej a Zvolene pracovalo vyše 4100 robotníkov).¹³

Pre lepšie pochopenie špecifickej váhy priemyslovej výroby v hospodárskom

¹⁰ *Statistická příručka republiky Československé II*, Praha 1925, 145. (Původný prameň *Magyar Statisztikai Közlemények*, ŰS, Bp. 1910.)

¹¹ Tamže, 132, 145. Vo Zvolenskej župe bolo 538 podnikov (dielní, živností) s jednou pomocnou silou, 306 s dvoma, 267, ktoré zamestnávali 3—5 pomocných sil, 83 so 6—10 pomocnými silami, 42 podnikov s počtom pomocných sil od 11—20. (*Statistická příručka RČS II*, Praha 1925, 140.)

¹² Tamže, 136. Pre porovnanie s ostatnými župami uvádzame údaje najpriemyselnejších oblastí Slovenska: v Bratislave (mesto) pripadlo na jeden podnik (nad 20 zamestnancov) 148 osôb, v Košiciach (mesto) 94 osôb, v Liptovskej župe 166, Spišskej 140, v Gemerskej 125, v Novohradskej 159.

¹³ Tamže, 136.

živote Zvolenskej župy stačí uviesť, že zatiaľ čo v celoslovenskom priemere (podľa údajov z roku 1910) zo zamestnaného obyvateľstva náležalo až 60 % k poľnohospodárskej výrobe a len 11 % k priemyslovej, vo Zvolenskej župe bolo v priemyslovej výrobe zamestnaných 28 % obyvateľstva a iba 41 % v poľnohospodárstve.¹⁴

Vo Zvolenskej župe, ktorá sa počtom robotníctva (v závodoch nad 20 zamestnancov) zaraďovala ihneď za Bratislavou — ako sme ukázali na celom rade štatistických údajov, boli dané výhodné ekonomicko-sociálne podmienky pre rozvoj robotníckeho hnutia. Množstvo podnikov rozmiestnených pomerne na nevelkom území s vysokou koncentráciou robotníctva a veľkým počtom námezdných pracovných síl — to všetko boli faktory, ktoré okrem Bratislavy nemôžeme nájsť nikde na Slovensku. Dokonca koncentráciou robotníctva a skutočnosťou, že takmer 5000 robotníkov pracovalo v železiarňach a ťažkom priemysle (zatiaľ čo v Bratislave okolo 3000) stredné Slovensko predstihlo Bratislavu. Pravda, všetky tieto skutočnosti môžeme plne pozorovať iba okolo roku 1910. Napriek tomu musíme konštatovať, že robotnícke hnutie na strednom Slovensku nedosahovalo ani zďaleka ten stupeň organizovanosti, ideovej vyspelosti a bojovnosti ako robotnícke hnutie v Bratislave. Avšak toto priniesol predchádzajúci historický a ekonomicko-sociálny vývoj, ako aj viaceré špecifické črty, ktoré ovplyvňovali a určovali vývoj robotníckeho hnutia na strednom Slovensku do tej miery, že sa začalo vyvíjať za bratislavským až takmer o tri desaťročia oneskorene.

Pred rokom 1890 rozvoj priemyslu na strednom Slovensku nedosahoval ani sčasti taký prudký rozmach ako práve na prelome storočia. Vcelku prevládala malovýroba — väčší počet robotníkov pracoval iba v dvoch železiarňach (Podbrezová, Zvolen), v ktorých okolo roku 1880 pracovalo po 1200 robotníkov, alebo v niekoľkých málo baniach. Lenže aj za tohto stavu, aký v sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch — pokiaľ ide o početnú silu robotníctva — jestvoval na strednom Slovensku, boli objektívne predpoklady pre počiatočný rozvoj robotníckeho hnutia. No boli tu oveľa závažnejšie príčiny, ktoré tento rozvoj brzdili.

Je to predovšetkým už sama zemepisná poloha, ktorá odlučovala proletariát na strednom Slovensku od vtedajších stredísk robotníckeho hnutia: Budapešti alebo Bratislavy a Košíc. Popritom zo stredného Slovenska neodchádzali robotníci vo väčšom počte za prácou do týchto stredísk, nemali teda možnosť oboznámiť sa už s vtedajším vyspelým hnutím proletariátu. Túto skutočnosť zdôrazňuje aj zvolenský podžupan Béla Grünwald: „Značná časť obyvateľstva Zvolenskej župy pozostáva z továrenských robotníkov, ale vplyv ideí socializmu a z toho vyplývajúce úsilie a hnutia sú tu neznáme. Tento zjav nedokazuje, že robotníci tu nemajú príčinu sťažovať si, ale to, že žijú ďaleko od stredísk európskeho robotníckeho hnutia...“¹⁵ Funkcionári sociálnodemokratickej strany a

¹⁴ Tamže, 18.

¹⁵ B. Grünwald, *Zólyom megye*, 18 (cit. podľa E. Arató, *K hospodárskym dejinám Slovenska od roku 1849 do 1900*, HČ I, 448).

odborov z Budapešti začali do Zvolenskej župy dochádzať — aj to obyčajne iba raz do roka — až po roku 1903. Pravda, takéto ojedinelé návštevy nemohli podstatnejšie prispieť k rozvoju robotníckeho hnutia.

Ďalšou z príčin zaostávania a pomalého rozvoja robotníckeho hnutia na strednom Slovensku bol surový teror štátneho aparátu. Šľachticko-buržoázna byrokracia pracujúca priamo pod dohľadom smutne presláveného B. Grünwalda znemožňovala akékoľvek rozsiahlejšie hnutie robotníctva. Tu sa ešte triedny útlak robotníctva spájal s národnostným útlakom, pretože takmer všetko robotníctvo vo Zvolenskej župe bolo slovenskej národnosti. Celý systém perzekúcie proti všetkému pokrokovému a demokratickému, ktorý sa vytvoril v posledných desaťročiach 19. stor. a na začiatku 20. stor. pod vedením zvolenských županov, najmä B. Grünwalda, bol vo Zvolenskej župe oveľa surovejší ako v iných župách na Slovensku.

Tieto dve skutočnosti mali značný vplyv aj na rozvoj robotníckeho hnutia na strednom Slovensku.

Prvé zprávy o robotníckom hnutí na strednom Slovensku máme z roku 1890. Keď robotníctvo v Banskej Bystrici chcelo prvýkrát osláviť robotnícky sviatok 1. máj — vyľakalo to byrokraciu tak, že sa pripravovala zasiahnuť vojskom. Už prvé prípravy a pokus samostatného vystúpenia robotníctva boli v zárodku potlačené.¹⁶

Tento postup sa roku 1892 opakoval, ale zase zabránili robotníctvu samostatne vystúpiť.¹⁷

Opakovalo sa to takmer každý rok s rovnakými výsledkami.¹⁸ Až keď došlo k organizovanejšiemu vystupovaniu proletariátu, keď už predtým od roku 1894 silneli pokusy o založenie robotníckeho samovzdelávacieho spolku, a dokonca k štrajku v továrni na výrobu stoličiek v Banskej Bystrici — povolil štátny aparát oslávenie 1. mája 1897 v Banskej Bystrici.¹⁹ O určitom počiatočnom vzostupe hnutia svedčí skutočnosť, že od roku 1896 zúčastnili sa sjazdov Uhorskej sociálnej demokracie aj robotníci z Banskej Bystrice a že v rokoch 1897—1898 vyvíjal aktívnejšiu činnosť samovzdelávací spolk. Ale už v nasledujúcom roku, keď vládnúce triedy zaviedli proti robotníckemu hnutiu v celom Uhorsku zosťrenú perzekúciu, spolk zanikol a na dlhší čas (3—4 roky) sa vôbec odmlčalo aj celé hnutie na strednom Slovensku.

V opätovnom vzostupe robotníctva a jeho hnutia na začiatku nášho storočia — najmä od roku 1903 — vidíme aj drobnejšie akcie kníhtlačiarenských robotníkov v Banskej Bystrici. Po štrajkoch v rokoch 1902—1903, ktoré viedli zamestnanci troch kníhtlačiarň za skrátenie pracovného času a zvýšenie miezd, banskobystrickí typografi zakladajú 1. júla 1903 odborový spolk. Do spolku, ktorý sa menoval „Odborový spolk kníhtlačiarov a písmolejcov maďarských“,

¹⁶ Štátny krajský archív Banská Bystrica (ďalej ŠKA), t. č. v Radvani, adm. č. 4417/1890. (*Munkás körmenetek megakadályozása céljából kirend.*)

¹⁷ ŠKA, adm. č. 4941/1892 (Május 1-ejei ének).

¹⁸ ŠKA, adm. č. 5030/1894, 5792/1896.

¹⁹ M. G o s i o r o v s k ý, *Podiel Banskej Bystrice na robotníckom hnutí*, Banská Bystrica, Martin 1955, 47.

patrili aj typografi zo Zvolena, Krupiny, Brezna a B. Štiavnice.²⁰ Typografi ako najvzdelanejší zo všetkých robotníkov pomohli roku 1904 založiť kovorobotníkom a krajčírom odborové skupiny v Banskej Bystrici. V tom istom roku vznikla v Banskej Bystrici aj odborová skupina drevorobotníkov a nasledujúceho roku odborová skupina kožiarov.

Od roku 1904 vyvíjal činnosť v Banskej Bystrici aj samovzdelávaci spolok „Snaha“ (Törekvés), ktorý sa však pre svoju maďarskú rokovaciu reč netešil väčšiemu záujmu robotníkov.

Ako vidieť z predchádzajúceho, aj keď došlo práve v rokoch 1903 až 1905 k určitému rozvoju organizačnej práce medzi proletariátom, obmedzuje sa táto iba na Banskú Bystricu a nezasahuje do iných okresov. Na strednom Slovensku sa jasne ukázalo, že vzrast robotníckeho hnutia predbieha vzrast a rozvoj robotníckych organizácií, že zatiaľ čo do priemyslových podnikov prišli stovky a tisíce nových robotníkov, pre ich organizačné podchytenie sa vykonalo vcelku málo. Odborové skupiny zakladali sami robotníci bez akéhokoľvek ponaučenia, nevedomujúc si ani vždy vlastné ciele skupiny. Práve preto, že tu nezasiahli funkcionári z robotníckych stredísk — skupiny odborov mali charakter skôr vzdelávacích spolkov, kde si robotníci začínajú uvedomovať svoju spolupatričnosť. Odborové skupiny — dokonca obchádzajúce aj hospodársky boj — nestali sa organizátormi spoločných vystúpení robotníctva proti podnikateľom. Tieto slabiny odborových skupín sa vypuklo ukázali v čase, keď u nás začal pôsobiť vplyv prvej ruskej revolúcie rokov 1905—1907. Za celé obdobie došlo na strednom Slovensku iba k drobným štrajkom krajčírov, klampiarov, typografov, ktorých sa zúčastňuje len niekoľko desiatok robotníkov. Dokonca aj celouhorský generálny štrajk v októbri 1907 nezasiahol vo väčšej miere stredné Slovensko. Pokusy o štrajk a jednotlivé vystúpenia vyhlásil štátny aparát za vzburu a rýchlo ich potlačil.²¹

K drobnjším politickým manifestáciám došlo tam, kde sa dovtedy nevykonali žiadne pokusy o organizovanie robotníctva v odboroch, vo Zvolenskej Slatine a v Brezne.²²

Ak napríklad proletariát Bratislavy v tomto čase vystupuje v desiatkach hospodárskych štrajkov, ktoré prerastajú v politické boje a demonštrácie za všeobecné hlasovacie právo, osemhodinový pracovný deň ap., keď má odborové i politické časopisy, schádza sa na konferencie a sjazdy,²³ zatiaľ robotnícke hnutie na strednom Slovensku iba živorí, je bez perspektív a slabé, neorganizované, bez väčšej váhy a údernosti.

Tieto slabiny sa objavili opäť po roku 1907. Stačil zostrený tlak štátneho

²⁰ Pamätník vydaný skupinou grafických robotníkov Banská Bystrica — Zvolen — Banská Štiavnica z príležitosti 25 ročného trvania miestnej odborovej organizácie 1903—1928, Bratislava 1928, 5. (V zborníku Banská Bystrica, I. c. sa nesprávne udáva založenie spolku roku 1904, 48).

²¹ ŠKA, adm. č. 6626/1907.

²² I. Červenák, *Prvá ruská buržoáznodemokratická revolúcia a jej vplyv na slovenské robotnícke hnutie*, HČ, I. 491—504.

²³ Pozri M. Písch, *Robotnícke hnutie Bratislavy v období ruskej buržoáznodemokratickej revolúcie 1905—1907*, Sovětská věda — historie, Praha 1954, IV, 48—67.

aparátu a od tohto času až do roku 1917 nenachádzame žiadne zprávy, hoci aj o drobných pohyboch robotníctva na strednom Slovensku. Dokonca aj jestvujúce odborové spolky a skupiny začali sa rozchádzať a zanikať; v Banskej Bystrici zanikla roku 1908 skupina kožorobotníkov, spolok Snaha a roku 1910 sa rozpadla aj skupina typografov.²⁴ Ostatné skupiny nerozvíjali žiadnu činnosť.

Neúspechy sa rýchlo objavujú aj tam, kde sa robotníctvo pod vplyvom ruskej revolúcie začína organizovať. Hoci v Breznianskom okrese vznikla odborová skupina železiarskych robotníkov a drevárskych robotníkov (v Brezne) roku 1906,²⁵ v skutočnosti tieto dve skupiny nerozvíjali žiadnu činnosť. Keď si robotníctvo zvolenskej železiarne („Union“) chcelo roku 1908 založiť odborovú skupinu, správca továrne so štátnym aparátom ju ihneď rozbili, prinútili okolo 300 robotníkov vstúpiť do kresťanskosocialistického spolku, na čele ktorého stál kaplán Zámboj.²⁶ Robotníci spolok ignorovali, preto sa tento rýchlo rozpadol. Zvolenský proletariát nemal až do roku 1917 žiadnu organizáciu.

Z doteraz uvedeného vyplýva, že robotnícke hnutie od svojho vzniku až do roku 1917 na strednom Slovensku nezaznamenalo žiadne pozoruhodnejšie výsledky. Nezískalo si predovšetkým organizačné skúsenosti, nedokázalo dôslednejšie viesť ani hospodársky boj. Ak došlo k určitému oživeniu a rozmachu hnutia v rokoch 1896—1898, 1903—1905, keď vznikol rad organizácií odborov a viedli sa aj menšie štrajky, tento krátkodobý vzostup vystriedalo zanedlho obdobie dlhšej nečinnosti, ktorá trvala až do roku 1917.

Treba konštatovať, že pokiaľ išlo aj o nedôsledné a ojedinelé hospodárske štrajky robotníkov — tieto štrajky boli iba začiatkom triedneho boja proletariátu. V podstate to bol boj za výhodnejší predaj pracovnej sily — trade-unionistický boj, nebol to revolučný, uvedomelý politický boj za všeobecné požiadavky proletariátu. Štrajky samy boli prejavom prebudenia sa antagonizmu medzi robotníkmi a kapitalistami, pravda, robotníci si neuvedomili a ani — v dôsledku svojej ideologickej bezmocnosti — nemohli si uvedomovať, aké nezmieriteľné sú ich záujmy s celým vykorisťovateľským, politickým a spoločenským zriadením. Tieto štrajky nemali triedne, politické uvedomenie. Zostali svojím charakterom — práve v týchto súvislostiach — hnutím živelným, vyvíjajúcim sa dokonca už aj mimo jestvujúce skupiny odborov. Avšak práve živelnosť, ktorá bola charakteristickou črtou či už organizačnej práce, alebo hospodárskych bojov na strednom Slovensku, viedla robotnícke hnutie k tomu, že podliehalo buržoáznej ideológii. Živelné robotnícke hnutie je trade-unionizmus — hovorí Lenin — a práve trade-unionizmus znamená ideologické zotročenie robotníkov buržoáziou.²⁷ Ako je známe — žiadnym, ani sebalepším hospodárskym bojom pri najväčšej námahe nemôže robotnícka trieda nikdy roz-

²⁴ Pamätník... I. c., 6. (V zborníku prác o Banskej Bystrici, I. c., 49 sa nesprávne uvádza, že skupina typografov existovala až do roku 1914.)

²⁵ I. Červenák, I. c., 500.

²⁶ Pamätník vydaný pri príležitosti otvárania krajského robotníckeho domu vo Zvolene, Zvolen 1928, 19—28.

²⁷ V. I. Lenin, *Čo robiť?*, Bratislava 1949, 47.

vinúť svoje triedne uvedomenie na stupeň revolučného politického uvedomenia, pretože sám rámec hospodárskeho boja je na splnenie tejto úlohy úzky. A nevyvinutými hospodárskymi bojmi — ako to bolo na strednom Slovensku — sa tento rámec ešte zužoval. V týchto súvislostiach bolo práve povinnosťou sociálnodemokratickej strany bojovať so živelnosťou, odvrátiť robotnícke hnutie od cesty živelného vývoja, vytrhnúť ho spod vplyvu buržoázie a povzniesť na stupeň uvedomelého politického boja. Pravda, vyžadovalo by to predovšetkým využití politický charakter, ktorý živelne nadobúda hospodársky boj (šťasti v štrajkoch v rokoch 1905—1907 došlo k tomu aj na strednom Slovensku), žiadalo to od sociálnych demokratov, aby využili záblesky politického uvedomenia v hospodárskom boji na to, aby sa robotníci pozdvihli k triednemu revolučnému uvedomeniu. Práve úlohou sociálnodemokratických činiteľov, funkcionárov a pod. bolo premeniť trade-unionistickú politiku v politický boj. Za situácie, keď robotnícke hnutie na strednom Slovensku bolo ponechané samé na seba, keď vedenie sociálnej demokracie celého Rakúsko-Uhorska zradilo zásady revolučnej a triedne dôslednej politiky a neprišlo tomuto hnutiu na pomoc — samozrejme, tento boj nemal takmer žiadne výsledky. V robotníckom hnutí prevládala buržoázna ideológia; aj na strednom Slovensku sa dovtedajšou politikou vytvorili predpoklady, že sa robotnícke hnutie stane nástrojom buržoázie alebo prinajlepšom buržoáznej demokracie.²⁸ Takto organizačne rozbité, neskúsené, so silnými črtami živelnosti, (podliehajúce buržoáznej trade-unionistickej politike — zastihli robotnícke hnutie na strednom Slovensku obe ruské revolúcie roku 1917.

*

Za vzrastajúcej živelnej nespokojnosti ľudových mäs proti politike vojny a hladu rakúsko-uhorských vládnúcich tried a neskoršie ku koncu svetovej vojny za mohutnejšieho národnooslobodzovacieho boja slovenského pracujúceho ľudu oživilo aj robotnícke hnutie na strednom Slovensku. Nie sú zatiaľ známe dokumenty, ktoré by ukázali účasť stredoslovenského proletariátu a pracujúceho ľudu v antimilitaristickom hnutí. Avšak dôležitým faktorom je, že pod vplyvom februárovej buržoáznodemokratickej a neskoršie Veľkej októbro-

²⁸ Tvrdenie M. Gosiorovského, že na strednom Slovensku jestvovalo v tom čase „triedne uvedomelé robotnícke hnutie“ je chybné a neopodstatnené (pozri Banská Bystrica, I. c. s. 49). Sám pojem triednej uvedomelosti treba jasne vysvetliť. Triedne uvedomenie robotníckeho hnutia nie je ešte skutočnosť, že robotníci si uvedomujú svoju spolupatričnosť a sem-tam sa pozdvihnú do hospodárskeho boja proti jednotlivému podnikateľovi. Za triedne uvedomelé považujeme to revolučné robotnícke hnutie, ktoré zbavené hocakého živelného vývoja jasne chápe svoje ciele, podstatu svojho boja — *uvedomela*, t. j. s poznaním všetkých triednych antagonizmov v spoločnosti bojuje revolučným, politickým, hospodárskym a teoretickým bojom (ideologickým) za premenu tejto spoločnosti na novú — socialistickú. A takýto boj si skutočne vyžaduje *uvedomelosť*, nie charakteru trade-unionistického, ale vyhranene marxistického, vyžaduje si obrovskú prácu strany proletariátu na ideologickom a teoretickom poli v školení armád proletariátu, aby tieto naozaj *uvedomelo* chápali svoje historické poslanie. Je samozrejme, že chápať príštipkársky, cechovnícky hospodársky boj za uvedomelý boj robotníckej triedy a podľa toho aj hodnotiť hnutie tejto triedy ako triedne uvedomelé, znamená nepochopenie skutočnej *uvedomelosti* v robotníckom hnutí, miešať dohromady trade-unionizmus s marxizmom, t. j. buržoáznu ideológiu so socialistickou.

vej socialistickej revolúcie v Rusku roku 1917 vznikol na strednom Slovensku rad odborových robotníckych skupín. Tak vznikla odborová skupina vo Zvolene, Podbrezovej, v Tisovci a v iných robotníckych strediskách. Robotníctvo, ktoré inštinktívne chápalo idey ruských revolúcií, keď videlo neustále sa zväčšujúci rozklad štátneho aparátu a zároveň keď sa jeho sociálne postavenie neustále zhoršovalo, začalo pozvoľne chápať nevyhnutnosť organizovaného a spoločného hnutia za presadenie svojich, najmä hospodárskych požiadaviek. Roku 1917 oživila zároveň aj činnosť už dlhé roky odmlčaných odborových skupín. V tejto činnosti odborov je pozoruhodná skutočnosť, že vyvíjajú aspoň schôdzkovú činnosť aj napriek zásahu štátneho aparátu, schádzajú sa na dôverné schôdzky, neskoršie, koncom roka 1917 schádzajú sa už verejne.

Odborové skupiny vznikali však opäť živelne, zakladali si ich sami robotníci bez akejkoľvek pomoci sociálnodemokratickej strany a jej predákov.

Nezávisle od vzniku odborových skupín vznikajú už roku 1918 aj vlastné organizácie sociálnodemokratickej strany. Nie je náhodné, že v apríli 1918 vznikla takáto prvá organizácia v najväčšom železiarskom závode na strednom Slovensku, v Podbrezovej. Získala do svojich radov takmer všetko robotníctvo, takže sústreďovala okolo 2000 členov. V októbri 1918 vznikla organizácia sociálnodemokratickej strany v druhom najväčšom závode na strednom Slovensku — v železiarňach „Union“ vo Zvolene. V Banskej Bystrici vznikla organizácia strany 1. decembra 1918, sústreďujúca prevažne úradníctvo (mala maďarskú rokovaciu reč),²⁹ koncom decembra 1918 vznikla v meste druhá organizácia strany sústreďujúca robotníkov (so slovenskou rokovacou rečou).

Aj organizácie sociálnodemokratickej strany vznikali živelne, pri ich ustanení neboli žiadni predstavitelia strany, zakladali ich sami robotníci alebo maloburžoázne živly (úradníci, drobní podnikatelia). Pravda, tieto organizácie vznikli v období rozkladu štátneho aparátu alebo po jeho odstránení, v období, keď buržoázno-statkársky teror prestal dusiť robotnícke hnutie. Vtedy všetka predtým umlčovaná snaha po zjednotení, utláčaná rozhorčenosť robotníctva našla svoj výraz v rýchlom zakladaní a raste robotníckych organizácií. To, že vznikali nezávisle od ústredných orgánov strany, vtlačilo ich nasledujúcemu vývoju silné prvky samostatnosti a radikalizácie, ktorá sa markantne prejavila v neskoršom období. Priaznivé účinky národnooslobodzovacieho boja — ako vidieť — prejavili sa aj vo vzraste organizovanosti robotníctva. Tento fakt bol nesporne jeden zo základných činiteľov napomáhajúcich upevňovanie triednej uvedomelosti proletariátu. Rodiace sa nové — svojím charakterom buržoázno-demokratické zriadenie — dávalo robotníckemu hnutiu široké možnosti organizačného, ba aj politického rastu, uvoľňovalo dlho utláčanú energiu robotníctva na samostatné vystúpenie, na školenie jeho vlastných armád.

Avšak samostatného — hoci zatiaľ prevažne len organizačného — vystúpenia robotníctva sa buržoázia naľakala. Využívajúc jeho ideologickú bezmocnosť a panovanie buržoáznej ideológie v jeho radoch, vysielala do neho svojich agentov. Tak práve aj úlohou agenta buržoázie A. Horvátha, ktorého do Pod-

²⁹ ŠKA, r. č. 438/919; tiež *Pamätník robotníckeho domu 1925, Banská Bystrica 1925.*

brezovej vyslal priamo Šrobár, bolo šovinistickou demagógiou a nacionalizmom odvieť živelné hnutie robotníctva od boja za vlastné triedne požiadavky a podriaďiť ho záujmom vykorisťovateľských tried — najmä nastupujúcej slovenskej buržoázie. Sám videl svoju úlohu v tom, aby sa medzi robotníctvom na strednom Slovensku „nezaplenil boľševizmus“. Práve preto sa votrel ako odborový tajomník do najväčšieho robotníckeho strediska — do Podbrezovej. Z tejto pozície potom konal, tlmil a lámal živelné revolučné hnutie pracujúceho ľudu Horehronia v okolí Čierneho Balogu a Beňuš, ³⁰ jednak robotníkom zdôrazňoval, že záujmy slobody a národa sú oveľa závažnejšie ako triedne záujmy ich samých.³¹

Už samo pôsobenie Horvátha na strednom Slovensku, ktorému sa podarilo ovládnuť živelné revolučné hnutie na Horehroní a uviesť ho v mnohom do riečišťa prázdneho vlastnenia, ukazuje na to, ako ťažko podľahol proletariát na strednom Slovensku nacionalistickým „oslobodzovacím“ ilúziám; napokon, aký bol ideologicky a politicky bezmocný, ukázalo sa viac ako názorne na vlastnej činnosti odborových a sociálnodemokratických organizácií.

Sociálnodemokratické organizácie a odborové skupiny, ktoré vznikli v drviavej väčšine z iniciatívy robotníkov — pochopiteľne — ujali sa v prvom rade činnosti, ktorá nadväzovala na najživotnejšie a najpálčivejšie záujmy robotníkov a ľudových mas. Zásobovací rozvrat a nedostatok základných životných potrieb (potraviny, šatstvo), ktorý sa prehlboval koncom rokov 1917 a 1918, nadobudol priamo katastrofálne rozmery v zime 1918/19 a na jar roku 1919. Ľudové masy prežívali najťažší hlad, aký ich nepostihol ani v rokoch vojny. Župný úrad a okresné úrady boli zaplavené stovkami žiadostí od obcí alebo jednotlivcov o rýchle pridelenie múky, soli, cukru, petroleja atď. a rad ďalších základných životných potrieb. Na žiadosti však ani neodpovedali, ľud nedostal žiadne prídely.³² Dokonca štátny aparát zakázal aj cestovanie do úrodnejších južných oblastí zo stredného Slovenska za potravinami s odôvodnením, že to preťažuje železničnú dopravu. Nájdene potraviny a obilniny vo vlakoch sa zabavovali.³³ Za takejto situácie sa rozrástol čierny obchod a nebývalé predražovanie základných životných potrieb, vzrástla úžera a svojvôľa kefasov, kulkov a iných vykorisťovateľských živlov.

³⁰ Drevorubači v Čiernobalockej doline v období prevratu vyhnali z obcí exponentov štátnej moci (žandárov, notára, farára), vypomstili sa na lesných úradníkoch za vykorisťovanie a v počte 9000 obsadili celú dolinu, ktorú ozbrojení strážili. Horváth ako „hlavný súdruh z Podbrezovej“ ich boj likvidoval pridelením pol vagóna múky za „vernosť republiky“. Podobne si počínal aj v Beluši (pozri K. Medvecký, *Slovenský prevrat* IV, Trnava 1931, 140 a n.).

Zatiaľ nepoznáme dokumenty, ktoré by dokladali jestvovanie robotníckych rád a červených gárd na strednom Slovensku. Nepoznáme ani dokumenty o priebehu národnooslobodzovacieho boja (okrem Horehronia) na strednom Slovensku.

Nazdávame sa, že pokiaľ ide o objasňovanie robotníckych rád a červených gárd, bude treba presne vymenovať, kde na Slovensku boli, aký bol obsah ich činnosti, aké mali ciele, pretože iba samostatné tvrdenie, že jestvovali po celom Slovensku, je nedostačujúce a vyvoláva dohady o väčšej „revolučnosti“, než aká na Slovensku naozaj bola.

³¹ K. A. Medvecký, c. d.; tiež M. Vietor, c. d., 27 a n.

³² ŠKA, prez. r. č. 58, 79, 452/919 atď.

³³ ŠKA, prez. 262/919.

Vtedy sa sociálnodemokratické organizácie v záujme zlepšenia zásobovacej situácie a odvrátenia hladu obracali na predstaviteľov štátneho aparátu. Hoci sa masy pracujúcich rozhorčene dožadovali splnenia svojich požiadaviek a boli ochotné bojovať za ich splnenie, hoci ľudové masy vyhlásili v mnohých anonymných listoch byrokratom nového československého štátu, že im neveria, lebo úrady vydávajú protifudové nariadenia, a preto nie sú ich zástupcami ale nepriateľmi³⁴ — predsa organizácie sociálnodemokratickej strany nevolia bojové prostriedky (demonštrácie, štrajky) na vynútenie požiadaviek, ale formu úctivých žiadostí, návrhov, upozornení.³⁵ Predstavitelia organizácií sa nazdávali, že sa v novom „vlastnom“ štáte charakter byrokracie, úradov, ako aj tried, vlastníciach väčší majetok, zmenil, že skutočne nový štát bude rešpektovať ich žiadosti a bude sa starať o blahobyt ľudu.

Toto mylné presvedčenie sociálnych demokratov na strednom Slovensku našlo svoj výraz dokonca v doslova otvorenej spolupráci organizácií strany s buržoáznym štátnym aparátom. Namiesto toho, aby sa organizácie strany postavili na čelo živej nespokojnosti a rozhorčenia proletariátu a ľudových más a viedli boje na čele týchto más proti exponentom nového štátu, proti predražovaniu, úžere, ako aj proti vyložene protifudovým nariadeniam úradov, vyčerpávajú svoju činnosť v zhovievavom navrhovaní určitých reforiem úradom, v upozornení na „nepriaznivé pomery“, ktoré by mohli byť v neprospech úradov. Napríklad župný výbor sociálnodemokratickej strany v máji 1919 (teda už za silného pôsobenia vplyvu Maďarskej sovietskej republiky) so slepou dôverou očakáva, že „ctený županský úrad“ odstráni nezamestnanosť, porušovanie demokratickosti pri voľbách do obcí a odstráni aj zlú železničnú pre-mávku.³⁶

Je samozrejmé, že buržoázy štátny aparát vedel oceniť „štátotvornú“ lojálnu politiku robotníckych organizácií. Keď zvolenský krajský sekretariát kovorobotníkov (pre celé Slovensko) žiadal, aby odborové organizácie mohli konať schôdzky bez hlásenia a prekážok zo strany úradov, vládny referent Ivanka nariadil zvolenskému županovi: „Vzhľadom na to, že táto organizácia pracuje v prospech upevnenia ČSR, vyzývam Vás, aby ste zástupcom tohto sväzu

³⁴ Najmä zvolenský župan dostal rad anonymných listov, kde mu ľud dáva vedieť, že je jeho nepriateľom, a preto ho skoro zvrhne. V listoch sa píše o hlade, aký od nepamäti nepostihol obec. Ľud musí jesť otruby — píše sa v listoch — zatiaľ čo župan je stále väčším boháčom. (Pozri ŠKA, listy z 15. a 20. II. 1919.)

³⁵ Napríklad vo februári 1919 banskobystrická organizácia sociálnej demokracie (so slovenskou rokovačou rečou) upozorňuje „úctivo“ župana, že obyvateľia dostali menší prídel potravín, ako im patril a že v meste sa vysoko predražuje mäso a mäsové výrobky. Sťažnosť končí neurčitou prosbou, v ktorej sa popiera aj podstata vlastnej sťažnosti: „Preto prosíme ctený županský úrad, aby ste nám v týchto bodoch aspoň pomohli, lebo ináčej vieme ako statoční Slováci, že nás na tento čas viac pomáhať nemôžete, lebo nemáte jedno druhé, čo by Vám bolo k tomu potrebné, začo Vám vopred ďakujeme a zostávame s hlbokou úctou Vám oddaní...“ Jestvuje celý rad ďalších dokumentov, kde vidieť, že ani napriek trvalému hladu a biede ľudu a na druhej strane nezmenšeného bohatstva vykorisťovateľov nevedeli sociálnodemokratické organizácie pochopiť, že v podstate sa vznikom ČSR v hospodárskom živote a postavení ľudu, ako aj vykorisťovateľov nič nezmenilo, že sa nový štát v týchto základných veciach v ničom nelíši od monarchie.

³⁶ ŠKA, prez. r. č. 700/919. Nie je náhodné, že župan na všetky tieto „úctivé“ upozornenia, návrhy ap. organizácií a župného výboru napísal „a. a. (ad. acta) — bezpredmetné!“

pri vybudovaní organizácie a pri poriadaní členských a výborových schôdzí žiadne ťažkosti nerobili.³⁷ Župan povolil odborom konanie schôdzok, prednášok a verejných zhromaždení bez dozoru a hlásenia. Vedenie odborov nepodnikalo proti úradom — samozrejme ani proti podnikateľom — žiadne radikálne činy a k tomu viedlo aj organizácie. Vôbec ho nerušilo, že už v januári 1919 vláda nariadila pracovať v továrňach tak dlho a za takých podmienok ako za monarchie.³⁸

Pravda, bolo by mylné nazdávať sa, že oportunistickú a konečne vo svojich dôsledkoch nefudovú politiku odborových a sociálnodemokratických organizácií, iba nedávno vzniknutých, zdieľali aj široké masy proletariátu, že do zániku Slovenskej sovietskej republiky (keď nastáva prelom v tejto politike robotníckych organizácií) v skutočnosti na strednom Slovensku panovala triedna harmónia a pokoj.

Spomenuli sme už odpor obyvateľstva proti buržoáznym úradom, vyjadrený v anonymných listoch. Tento odpor sa vyvíjal mimo rámec robotníckych organizácií.

Zaujímavé je, že aj vzrast väčších štrajkových bojov, ktoré sa uskutočnili na strednom Slovensku v prvej polovici roku 1919, prebiehal živelne mimo organizácie a odbory sociálnodemokratickej strany. Pravda, to sa zavinilo aj tým, že organizácie sociálnodemokratickej strany jestvovali zatiaľ iba v troch okresných mestách a niekoľkých okolitých obciach, neboli vo väčšej miere rozšírené ani odborové skupiny. Avšak tam, kde boli organizácie strany a odborov, k štrajkom fakticky nedošlo, štrajkov sa zúčastnili v drvivej väčšine neorganizovaní robotníci.

Generálneho štrajku poštových a železničných zamestnancov, ktorý prebiehal na celom Slovensku, zúčastnili sa v dňoch 12.—19. februára 1919 aj železničiarri a poštári vo Zvolene.³⁹ V tom istom mesiaci došlo k štrajku aj na hriňovskej píle proti dvanásťhodinovej práci a znižovaniu miezd.⁴⁰ V marci štrajkovali baníci v Badíne, lebo ich správca Celder okrádal o prídely topánok, petroleja atď. Baníci žiadali odstránenie Celdera z bane. Pretože iniciátormi štrajku boli dvaja maďarskí robotníci (prišli do Badína za svetovej vojny), buržoázia to rafinovane využila a docielila vypovedanie maďarských robotníkov za hranice. Štrajk bol zlomený, pretože robotníci vyhlásili, že stáli pod terorom spomenutých dvoch robotníkov a iba v dôsledku ich štvania vstúpili do štrajku.⁴¹

³⁷ ŠKA, list zo 16. apríla 1919.

³⁸ ŠKA, prez., r. č. 21/1919. Spoluprácu robotníckych organizácií, ako aj ich vedenia s buržoáznym štátnym aparátom ďalej markantne dokladajú tieto fakty: Podbrezovskí sociálni demokrati (J. Bečko, G. Slezák, A. Horváth) nevedeli si ani predstaviť priebeh svojej konferencie bez „milostivej“ účasti župana. Píšu županovi: „Prosíme pána župana ... jestli Vám to okolnosti dovoľia Vašou prítomnosťou nás poctiť, alebo buďte taký láskavý, v tom prípade, že ste osobne prísť nemohli, vyslať Vášho zástupcu“ (ŠKA, prez., r. č. 477/919). Vládny referent Ivanka nariaďuje zvolenskému županovi, aby si zavolať tajomníka svazu kovorobotníkov B. Brychtu a dohodol s ním zvolanie konferencie odborových organizácií. (ŠKA, telegram z 5. apríla 1919.)

³⁹ Pozri M. Vietor, c. d., 61.

⁴⁰ ŠKA, hlásenie z 27. II. 1919, „... lebo ešte vždy žiadajú od nich (t. j. robotníkov — J. M.) dvanásťhodinovú prácu a neoprávnene im dve koruny zo mzdy strhujú“.

⁴¹ ŠKA prez., r. č. 318/919.

Štrajkovým bojom si robotníci smaltovne v Hronci vynútili zrušenie hromadnej výpovede robotníctva. Prudké štrajkové boje prebiehali aj v Harmanci, kde robotníci papierne žiadali odstránenie riaditeľa závodu a jeho zástupcu, pretože okrádali robotníkov. Štrajkujúci žiadali, aby závod poštátnili. Štrajk likvidoval dôverník vojenskej správy, dosadený tam buržoáznym štátnym aparátom.⁴²

Vo väčšine sa štrajkové boje na strednom Slovensku v tomto období skončili neúspechom pre robotníctvo. Pár uvedomelých robotníkov — väčšinou sa regrutujúcich z vojnových zajatcov, ktorí prišli z Ruska alebo robotníkov z Maďarska — nestačilo nahradiť pevnú, bojovú organizáciu, ktorá by vedela robotníkov zjednotiť a priviesť k víťazstvu v hospodárskych bojoch. Pre spomínané príčiny organizácie sociálnej demokracie nemohli viesť ani tento, hoci len trade-unionistický boj.

Hospodárske boje robotníctva v prvej polovici roku 1919 mali však význam v tom, že v nich sa — ako dosiaľ ešte nikdy — prebúdzal a prejavoval triedny antagonizmus medzi podnikateľmi a proletariátom; robotníci sa na vlastných skúsenostiach začali presvedčať o nevyhnutnosti organizovanejšieho a cieľaveďomejšieho boja za svoje požiadavky. Štrajky prispeli aj k čiastočnému oslabeniu ilúzií o novom štáte, o ktorom robotníci inštinktivne tušili, že sa veľmi neodlišuje od predchádzajúceho zriadenia.⁴³ Štrajky vypukli živelne a prevažne ich nevedli ani tak proti podnikateľom a správam závodov ako celku za záujmy všetkých

⁴² ŠKA, prez., r. č. 514/919. Dôverník vojenskej správy píše županovi: „Bylo docíleno smírení důvěrníků robotníctva a úředníků s ředitelém, výpovědi personálu byly odvolané a rukou podáním se zavázali, že napříště bude jednané s větší rozvahou.“

⁴³ V týchto súvislostiach bude sa treba zaoberať aj dokumentami (listami robotníkov časopisu Sociální demokrat), ktoré pochádzajú údajne od zvolenských robotníkov a M. Vietor na nich stavia svoje závery o revolučnosti a triednej uvedomelosti *slovenského* proletariátu. M. Vietor uvádza listy zo Zvolena uverejnené 15. II. a 28. II. 1919. (Pozri M. Vietor, c. d., 59.82.) M. Vietor usudzuje z týchto listov, že uvedomelé revolučné robotníctvo na Slovensku pochopilo význam KI už v dobe jej vzniku. Z jeho záverov a obsahlo citovaných listov vyplýva, že na Slovensku jestvovalo už vtedy (vo februári 1919) vyspelé, triedne uvedomelé robotnícke hnutie — jasne chápujúce svoje ciele a situáciu. Je samozrejme, že Vietorove závery sa s našimi nezrovnávajú ani v najmenšom ani vtedy, keď ide o listy zvolenských robotníkov. Dokonca takéto jasné chápanie situácie, taká vysoká ideovosť sa nenachádza ani v jednom z dokumentov, ktoré pochádzajú z činnosti proletariátu stredného Slovenska, ani v jednom robotníckom časopise na strednom Slovensku (Kovorobotník, Proletár, Hlas ľudu) nenájdeme ani zďaleka taký jasný list alebo úvodník už v roku 1919, 1920. Ako je teda možné, že zo Zvolena pochádzajú také listy, ktoré vôbec ani v najmenšom neodrážajú teoretickú, politickú vyspelosť proletariátu stredného Slovenska (a domnievame sa, ani proletariátu v iných oblastiach — aspoň drviere väčšiny). Nazdávame sa, že listy písal vyspelý robotnícky funkcionár, ktorý vo Zvolene pôsobil krátky čas (nevyrástol z tamojšieho hnutia) a listy posielal teoreticky vyspelému časopisu formujúcej sa marxistickej ľavice. Je známe, že redakcie často prispôsobujú zameranie listov celkovému charakteru a z drobných pripomienok robotníka, ktoré tento nadhodí iba inštinktivne, vypracujú jasné politické tézy. Pri vnútornej kritike prameňov — ktoré u Vietora takmer nenachádzame — nemožno predsa považovať za autentický prameň list, ktorý sa *ojedinele* objaví v časopise inej krajiny, v časopise teoreticky vyspelejšieho robotníckeho hnutia a ktorému podobné nenájdeme ani v jednom časopise na strednom Slovensku. Prírodné, takouto metódou sa Vietorovi ľahko podarilo odkrývať „domáce korene Slovenskej sovietskej republiky“ a ľahko sa mu dokazuje, že SSR vyrástla z uvedomelého revolučného slovenského robotníckeho hnutia a nebola ani v najmenšom „importom“. Vytýčenie si správnej marxistickej tézy (bojujúcej proti „importu“) a jej podoprenie materiálom, príkladom (vytrhnutým zo súvislosti), ktorý si autor hľadá bez ohľadu na čas, miesto, prostredie, patrí k metódam neprípustným a cudzím marxistickej historiografii.

robotníkov, ale iba za odstránenie jednotlivých úradníkov, majstrov a pod. Robotníci verili, že iba tieto osoby sú príčinou ich biedy a útlaku a po ich odstránení sa ich postavenie zlepši. Preto vcelku tieto štrajkové boje nemohli ani mnoho prispieť k triednemu, politickému uvedomeniu proletariátu.

Čím možno vysvetliť skutočnosť, že robotnícke organizácie na strednom Slovensku nestoja v prvom období svojej existencie na čele triednych bojov proletariátu, ale tento boj sa rozvíja mimo ich dosah a pôsobenie? Prečo práve organizácie robotníkov, založené vo svojej väčšine bez vplyvu oportunistického vedenia sociálnej demokracie, za vzostupujúcej revolučnej vlny radovými robotníkmi, pôsobia vo svojich dôsledkoch na rozvoj triednych bojov retardačne a brzdia ich?

Nazdávame sa, že tento jav, ktorý nebol typický iba pre oblasť stredného Slovenska, možno vysvetliť okolnosťami, sociálnymi dôsledkami a presunmi, ktoré vyvolal národnooslobodzovací boj a napokon aj národná a demokratická revolúcia roku 1918.

Je známe, že každá revolúcia si vyžaduje obrovské hrdinstvo, sebaobetovanie nás a vŕaha do hnutia neobyčajne veľký počet „indiferentných“ ľudí. „Indiferenti“ a ľudové masy prichádzajú práve v revolučnom rozmachu k aktívnej, samostatnej a čínorodej práci v politickom živote na utváraní štátu. Státisíce ľudí, ktorí dlhé roky politicky „spali“, pretože ich gniavil politický útlak a nútená práca pre vládnuce triedy, v období revolúcie precitli a začali sa včleňovať do politiky, hoci v nej boli neskúsení. Vo väčšine to boli malovýrobcovia, maloburžoázne živly „ľudia stojaci uprostred medzi kapitalistami a námezdovým robotníkmi“.⁴⁴

V týchto súvislostiach aj pre slovenské pomery možno v podstate použiť Leninovu charakteristiku ruských pomerov, pretože situácia v mnohonárodnostnom Rakúsko-Uhorsku bola hospodársky a sociálne najbližšia pomerom samoderžavia: „Obrovská maloburžoázna vlna zaplavila všetko a pohltila triedne uvedomelý proletariát nielen svojou početnosťou, ale aj ideologicky, t. j. nalezla, zasiahla veľmi široké kruhy robotníctva maloburžoáznymi názormi na politiku.“⁴⁵

Prudké prenikanie maloburžoázných živlov do slovenského robotníckeho hnutia uľahčovala aj neorganizovanosť a malá uvedomelosť proletariátu. Za imperialistickej vojny sa sociálne zloženie proletariátu zmenilo v jeho neprospech. Staré a pevnejšie robotnícke kádre boli zmobilizované do armády. Drobní vlastníci, remeselníci a malovýrobcovia so psychológiou škodlivou proletariátu hľadali svoju ochranu v zmilitarizovaných závodoch, aby sa vyhli mobilizácii. Tieto maloburžoázne vrstvy vytvorili sociálnu základňu pre vzrast maloburžoázných politikov, ktorí sa včlenili do sociálnodemokratickej strany a šírili tam svoje názory.

Zradikalizovaná masa malomeštiackych súběžcov, na ktorú dôsledky vojny dopadali tiež ťažko, pripojila sa aj na strednom Slovensku s plnou energiou k boju ľudových más. Dosiaľ národnostne utláčané úradníctvo, drobné obchod-

⁴⁴ V. I. Lenin, *Vybrané spisy* II, Praha 1950, 22.

⁴⁵ Tamže.

níctvo, maloživnostníci atď. po rozpade monarchie buď získali zlepšenie svojho sociálneho postavenia, alebo verili, že ho v krátkom čase dosiahnu.

Tieto vrstvy mali vyššie vzdelanie, širší politický rozhľad ako dovtedy sociálne a národnostne ubíjaný proletariát, ktorého stupeň negramotnosti bol v týchto rokoch vysoký (25 %—30 %). Dosiahli významné miesto v organizáciách sociálnodemokratickej strany a v prvom období, do polovice roku 1919, ovládli ich vedenie. Dokonca sami, nezávisle od proletariátu — zakladali samostatné organizácie sociálnodemokratickej strany.⁴⁶ Keďže príslušníci maloburžoázie mali vedúce postavenie v sociálnodemokratických organizáciách a v odboroch, podľa toho sa aj vyvíjala ich činnosť. Hoci organizácie sústreďovali v drvivej väčšine robotníkov, zo spomenutých príčin revolučná vlna vyniesla na povrch maloburžoáznych súbežcov.

Pravda, aj v proletariáte vznik ČSR vyvolal nacionalistické ilúzie. Október 1918 bol súčasne aj ventilom, ktorým bola revolučnosť pracujúcich más stlmená a čiastočne podriadená vplyvu buržoázie. Neskúsené ľudové masy, opojené úspechmi revolúcie a podliehajúce ľahko maloburžoázii, verili pod vplyvom „oslobodzovacích“ ilúzií, že ich sociálne postavenie sa podstatne zlepši.

Aj keď sa buržoázii podarilo tlmiť v tomto čase revolučné nálady pracujúceho ľudu vyvolávaním protimaďarského šovinizmu, perzekúciou občanov maďarskej národnosti,⁴⁷ keď sa do ťaženia proti akýmkoľvek prejavom solidarity robotníkov s Maďarskou republikou rád zapojili kňazi⁴⁸ a kontrarevoluční legiónári,⁴⁹ predsa sa jej zdal byť vplyv Maďarskej republiky rád príliš nebezpečný.

⁴⁶ Úradnícka organizácia vznikla v Podbrezovej a Banskej Bystrici. V Banskej Bystrici založili úradnícku organizáciu I. XII. 1918 úradníci a súkromní podnikatelia, maloživnostníci. Na čele organizácie stál súkromný podnikateľ Wünsch. Podľa Wünschovho vyhlásenia cieľom organizácie (mala maďarskú úradnú reč a sústreďovala aj časť robotníkov maďarskej národnosti), ktorej činnosť sa obmedzovala na poriadania prednášok (dvakrát do týždňa) bolo „...organizovať nevedomých a neučených ľudí, aby neupadli v tie krajnosti, aké majú v niektorých cudzích krajinách smutné následky v podobe krádeží a vôbec anarchizmu. Wünsch vyhlásil, že členovia strany sa boja boľševizmu, aký je v Maďarsku (myslí MSR). O boľševizme sa vraj medzi členmi nehovorí, lebo by mu ani nerozumeli, pretože členovia sú „... z 90% ani vo vedách socialistických dostatočne nie zbehlí a nie učení“ (ŠKA, prez., r. č. 438/919-II). Úradnícka organizácia sa zlúčila s robotníckou sociálnou demokraciou v Banskej Bystrici až v lete 1919 po polročnom samostatnom živote.

⁴⁷ Slovenská buržoázia popri rozpútavaní protičeského šovinizmu (najmä na Horehroní ho rozsiadlo viedli kňazi-prívrženci ľudáckej Hlinkovej strany) — vyvolávala najmä na strednom Slovensku štvanie a prudké zrážky obyvateľstva maďarskej a slovenskej národnosti. Zo stredného Slovenska sa desiatky občanov posielali do koncentračných táborov do Hlavy a Terezína, keď či už rečou, alebo trikolórou dali poznať, že sa hlásia k maďarskej národnosti. (ŠKA, prez., r. č. 278, 298, 301, 335, 339, 405, 695/919-II.)

⁴⁸ Kňazi boli spofahlivo oporou buržoázneho štátneho aparátu na dedinách. Tento sa na nich obracal (ako napríklad na M. Bázlika — farára vo Veľkej Slatine), aby mu udávali nespoľahlivé a podozrivé osoby, alebo lámali protimilitaristické prejavy povolancov, ktorí odmietli rukovať (spofahlivo to robil napríklad kňaz v Detve a v Dobrej Nive). Dokonca kňazi podávali zprávy aj o robotníckom hnutí. Podhoničský farár Bojsa oznamuje v apríli 1919 županovi, že v Podbrezovej „... chystá sa taká schôdza, na ktorej myslie len poburovať sa môžu“ a upozorňuje, že „... ide tu o veľavýznamnú agitáciu a o hnutie kliesniace cestu netušenému boľševizmu.“ Farár vyhlasuje „... v prípade, že táto náporná agitácia by úradne prekazená nebola, budeme sa cítiť odkázanými vrhnúť sa do prúdu odporujúcej agitácie“ (ŠKA, r. č. 477, 628/919).

⁴⁹ ŠKA, telegram Šrobárov z 4. IV. 1919. Legiónári v kontrarevolučnej protisovietskej

Aj keď vcelku išlo o živelnú nespokojnosť proletariátu, prejavujúcu sa v štrajkových bojoch, predsa sa buržoázia musela proti lojálnemu robotníctvu zaisťovať vojskom a rôznymi špiónmi.⁵⁰

Ak celkove hodnotíme vývoj robotníckeho hnutia od roku 1917 do júna 1919, keď príchodom ČA nastupuje nové, kvalitatívne odlišné obdobie, vidíme v ňom na strednom Slovensku predovšetkým pozoruhodné zjavy v organizovanosti, v rozvoji štrajkových bojov, čo všetko môžeme počítať ku kladným javom pôsobiacim na upevňovanie a formovanie triedneho uvedomenia stredoslovenského proletariátu. Zatiaľ to boli ešte len počiatočné a čiastočné predpoklady rozvíjania sa politického a triedno-revolučného uvedomenia proletariátu, aby proletariát mohol ísť *samostatnou* triedne uvedomelou revolučnou cestou.⁵¹ A práve obdobie, ktoré zahrnovalo bezprostredne udalosti okolo Slovenskej republiky rád až do jari 1920, vyznačuje sa ďalším rozvíjaním týchto predpokladov a bolo rozhodujúcim činiteľom pre nástup samostatnej revolučnej politiky proletariátu. Vtedy proletariát stredného Slovenska na organizačnom poli, ako aj na dvíhaní svojho triedneho a politického uvedomenia vykonal toľko ako nikdy predtým.

Červená armáda Maďarskej republiky rád prenikla v prvej polovici júna 1919 na stredné Slovensko až do blízkosti Banskej Bystrice. ČA obsadila takmer polovicu Zvolenskej župy. Zvolen mala obsadený 6 dní. Za tento krátky čas robotníci železiarne a železničných dieľní pomáhali ČA utvorením direktória

---

propagande poučovali na zhromaždeniach všetko obyvateľstvo o nebezpečných následkoch boľševických snáh.

⁵⁰ Napríklad v Podbrezovej sa pre ochranu závodu zariadilo vystriedanie doterajšej civilnej stráže strážou čaty vojakov, vystavovali sa legitímácie a zbrane agentom, ktorí mohli špehovať v Podbrezovej revolučných robotníkov. (ŠKA, prez., r. č. 53, 291/919.) Už vo februári boli v Podbrezovej zatknutí dvaja robotníci (chorvátskej a maďarskej národnosti) snažiaci sa údajne „...vyvolať sociálny a vojenský rozvrat.“ (ŠKA, prez., r. č. 260/919.) Štátnemu aparátu sa nariadilo, aby bedlivo sledovali robotnícke zhromaždenia, prejavy a tlač a ihneď to oznamovali župnému úradu.

⁵¹ V týchto súvislostiach treba sa zaoberať aj závermi M. Gosiorovského, ktorý v *Príspevku* (str. 91 a n.) prichádza k tvrdeniu, že už od začiatku (presnejšie od februára) 1919 jestvovali v slovenskom robotníckom hnutí dva smery: pravica a ľavica, každý s určitým programom. Ako sme videli z doterajšieho výkladu — roku 1919 pred SSR — nemožno o nijakej pravici alebo ľavici v robotníckom hnutí na strednom Slovensku hovoriť. Nemožno teda vidieť ani program týchto smerov. Zdá sa nám, že ani v celoslovenskom meradle nebude možno prijať Gosiorovského tvrdenie, ak si uvedomíme spôsob jeho argumentácie. Na strane 81 Gosiorovský tvrdí, že na odborovej konferencii vo februári 1919 na Vrútkach sa ozývali hlasy o sklamaní sociálnej demokracie a II. internacionály, že republika zostala aj po páde monarchie kapitalistická. Vzápätí — ihneď na základe tohto vcelku chatrného a nedostačujúceho argumentu vyvodzuje autor, že triedne uvedomelý (o tom pojme sme už s autorom polemizovali) slovenský proletariát už mesiac pred založením III. internacionály pociťoval potrebu inej (revolučnej) politiky a strany iného (nového) typu. Avšak vzápätí hovorí o pravici a ľavici a dokonca o rozporoch medzi nimi, hoci to nedokladá ničím. Nazdávame sa, že uvedenie jediného argumentu pre celý rad závažných a zložitých záverov, ktoré u autora logicky nasledujú po sebe, je v každom prípade nepripustné a naprosto nedostačujúce. Tak isto prikrášľuje aj M. Vietor, keď tvrdí (str. 67), že na schôdzke kovrobotníkov vo Zvolene vo februári 1919, kde sa rokovalo o prijatí odborov k celoštátnemu sväzu, účasť českých odborárov spôsobila propagandu, „ktorá radikalizovala robotníkov, ktorá otvorila oči proletárom, aby jasne videli, ako málo sa zmenilo v novom štáte, ako málo sa plnia sľuby“. Je známe, že na schôdzke o nič podobného nešlo, účasť sociálnych demokratov z Čiech nespôsobila žiadnu propagandu, nikomu sa neotvárali oči. Tu si Vietor svojvoľne domýšľa.

z vlastných radov, v ktorom zabezpečovali spoluprácu obyvateľstva s bojujúcou armádou. Robotníci v direktórii robili opatrenia bezpečnostného, vojenského a organizačného rázu, odstraňovali exponentov buržoáznej štátnej moci, zabezpečovali zásoby potravín a riadili ich rozdeľovanie.⁵² Podobnú činnosť vyvíjali aj direktoriá vo väčších obciach na strednom Slovensku.

Hoci sa ČA udržala krátky čas na strednom Slovensku, predsa svojou účasťou a prácou direktórií prispela vo veľkej miere k revolučnému chápaniu úlohy robotníckej triedy v spoločnosti, k posilneniu myšlienok diktatúry proletariátu u najvyššej časti robotníckej triedy. S ČA odišlo zo Zvolena vyše 150 robotníkov z „Unionky“ a dielni s vedomím, že sa späť vrátia s ČA na Slovensko.

Po odchode ČA s územia stredného Slovenska začala buržoázia začiatkom júla 1919 uskutočňovať proti proletariátu a masám pracujúcich, ktoré sympatizovali s Maďarskou republikou rád a pomáhali ČA, zbesilý teror. Chcela ním jednak fyzicky odstrániť najrevolučnejších robotníkov, vyničiť myšlienku na diktatúru proletariátu v ľudových masách a stabilizovať svoje otrávené triedne panstvo.

Niet divu, že už prvé opatrenia buržoáznych úradov smerujú proti zvolenskému robotníctvu. Buržoázia chcela nimi vyradiť z občianskeho života všetkých „podozrivejších“ robotníkov.⁵³ Začala uskutočňovať rozsiahle vyšetrovanie, zatýkanie a špehovanie členov direktórií a všetkých, ktorí došli do styku s revolučným vojskom.⁵⁴ Na všetky osoby, ktoré odišli s ČA, bol vydaný zatykač, ich rodiny boli prenasledované a špehované a zároveň stratili tieto osoby aj československé štátne občianstvo.⁵⁵ Po celom Slovensku začal buržoázny štátny aparát prenasledovať revolučných robotníkov prišlých z Maďarska, opäť — ešte v silnejšej miere sa rozpútala vlna protimaďarského aj protičeskoslovenského šovinizmu, ktorý rozniecovali reakční legionári, úradníci a kňazi.⁵⁶

⁵² M. V i e t o r, *K tridsiatemu piatemu výročiu Slovenskej republiky rád*. HČ II, 2, 166.

⁵³ Dňa 1. júla 1919 vládný referent Ivanka telegrafuje zvolenskému županovi už po niekoľkokrát, že železničari a poštovní zamestnanci vo Zvolene sú spojencami maďarskej boľševickej vlády a chystajú sa uskutočňovať boľševizmus na území ČSR. Ivanka nariaďuje: „... aby boli všetci niže 45 roční podozriví bývalí železničari a poštovní zamestnanci mužského pohlavia internovaní do Terezína“. Menej nebezpečných a podozrivých nariaďuje Ivanka dať do samoväzby a pod prísny dohľad. (ŠKA, prez., r. č. 8/1919-II.) Drvivá väčšina robotníkov Unionky bola pozatýkaná. Župan píše 2. júla 1919 ministrom — plnomocníkovi: „Ponevadž táto továrň (t. j. Union — J. M.) nepracuje a nielo výhľadu, aby v krátkom čase pracovať začala, továrň teraz sa po nápade Maďarov proti štátu nepriateľsky chová, neodporúčam oslobodenie robotníkov tejto továrne. Prosím však telegraficky oznámiť, lebo ak najneskoršie do zajtra odpoveď nedostanem, 4. júla narukujú.“ (ŠKA, prez., č. r. 15/1919-II.) Ministerstvo s plnou mocou pre Slovensko nariadilo však „z politických dôvodov“, že robotníci Unionky „mali by byť celkom odstránení a nielen ich pridelenie k vojenskej službe uskutočnené“. Dňa 5. júla ministerstvo už priam nariaďuje županovi: „Politicky nespohľadlivé elementy od Union odstráňte!“ (ŠKA, tamže.) Desiatky robotníkov, ak neboli poslané do armády, boli odvedené do väzenia a koncentračných táborov.

⁵⁴ Dňa 8. júla 1919 boli zatknutí siedmi členovia direktória ustanoveného za prítomnosti ČA v Šahách. Boli tiež zatýkaní všetci, ktorí sa pokúsili o vyvlastnenie majetku vykorisťovateľských tried, alebo ktorí verejne rozširovali boľševické idey. (ŠKA, prez., r. č. 64/1919 — II.)

⁵⁵ ŠKA, prez., r. č. 64, 75, 125, 347/1919-II.

⁵⁶ ŠKA, prez., r. č. 160, 296/1919-II. 150/1919-II; 32, 62/1919-II; 10/1919-II; 469/1919-II.

Avšak buržoázia všetkou svojou činnosťou — či už terorom alebo protibolševickou propagandou nielenže neposilňovala, ale naopak, oslabovala svoje postavenie, zužovala svoju základňu a pôsobenie na ľud. Buržoázny teror proti robotníkom a ľudovým masám na strednom Slovensku spôsobil, že ľud začal strácať ilúzie o novom štáte a spoznával, že tento štát je doménou buržoázie. Ľud začal ignorovať schôdze, kde rôzni buržoázni exponenti šírili protirobotnícku a protikomunistickú propagandu. Propaganda narazila na rozhodný odpor aj v armáde, vojaci vyhlasovali, že vláda a štátne orgány „vedome pracujú k rozvratu. Tu sú potom všetky slová a prednášky prázdne, plané, márne a zbytočné.“ V tom čase sa vzbúril aj 16. strelecký prápor v Banskej Bystrici a odmietol odísť do Čiech.⁵⁷

Vzrastajúci odpor ľudových mas na strednom Slovensku proti buržoáznemu teroru a úradom vyjadruje aj sama neistota, rozkolísanosť, ako aj obavy buržoáznych úradov pred ľudom.⁵⁸

Pôsobenie buržoázie a jej agentov na robotníctvo a ľudové masy bolo ďalej oslabované triednymi bojmi, ktoré nadväzovali bezprostredne na prehlbujúcu sa hladovú situáciu obyvateľstva a zásobovací rozvrat.

V lete 1919 postihla stredné Slovensko ťažká neúroda. Obilnín a zemiakov sa urodilo minimálne množstvo. Ani krmiva pre dobytok nebolo. Je pochopiteľné, že v druhej polovici roku 1919, ako aj na jar 1920 doterajšia hladová situácia postihovala stále širšie masy. Aj na rok 1920 boli chmúrne vyhliadky. Prídel osivového obilia dostali roľníci na strednom Slovensku až v polovici novembra, keď už siať nemohli, aj to im prišlo iba 22 % požadovaného prídelu (namiesto 125 vagónov dostali iba 39). Tak zostalo vyše 20 % zeme neobsiatej a vyše polovice oráčiny nebolo zorané.⁵⁹

Hlad obyvateľstva mohol z veľkej časti odstrániť zásobovací a obilný úrad v Bratislave. Avšak ten dával do župy iba toľko obilia, koľko ho dostal z nej od roľníkov. Kulaci radšej predávali obilie za mnohonásobne predražené ceny na čiernom trhu, než by ho odovzdali na dodávky. Takto úrady dávali obyvateľstvu iba štvrtinu až pätinu prídelu (1—2 kg múky mesačne na osobu),⁶⁰ avšak proti kulakom a kefasom nezasiahli. Takto v skutočnosti štátny aparát napomáhal vzrast čierneho obchodu. Pred ľudom táto skutočnosť naozaj ne-

⁵⁷ ŠKA, prez., r. č. 489/919-II.

⁵⁸ Štátny aparát sa zvlášť desil „poplašných zpráv“, ktoré kolovali medzi ľudom o obnovení sovietskej moci na Slovensku. Ivanka v prísne dôvernom liste županovi píše, že práve tieto zprávy vyvolávajú pre štátny aparát „kritické dni“. „Celý vládny aparát je tak udržovaný v horúčkovitom napätí, živly nepriateľské sledujú tak určitú taktiku... aby vyčerpali vojnu beztoho zoslabenú pohotovosť správnych úradov“ — píše v liste. (ŠKA, prez., r. č. 56/919-II.) Charakteristický je pre mocenské pozície štátneho aparátu aj tento dokument: „... protičeská nálada sa u obecnstva šíri a ľud je predpojatý proti českým úradníkom a učiteľom... žandárstvo je také slabé a má tak málo autority, že nie je vstave urobiť poriadok. (ŠKA, prez., r. č. 383/919-II.) Na vojsko sa, pochopiteľne, buržoázia ani tak nemohla spoľahnúť.

⁵⁹ ŠKA, prez., r. č. 400/919-II.

⁶⁰ Do Zvolenskej župy namiesto prídelu 68 vozňov obilia dochádzalo mesačne iba 12—18 vozňov. Od októbra 1918 do februára 1920 namiesto 272 vozňov došlo iba 123 vozňov obilia. Mnohokrát bolo obilie červivé (aj múka), očernené a nepoužiteľné. (Hlas ľudu. 15. februára 1920.)

mohla zostať zatajená; sám odhaľoval spojitosť medzi buržoáznymi úradmi a príživníkmi, ktorí bohatli na jeho hlade. Najmä proletariátu sa táto politika ťažko dotýkala. Názorne na hospodárskych a politických odhaleniach sa presvedčoval o tom, komu prospieva a koho chráni štát a úrady. Dokonca, keď si robotníci chceli zaopatriť sami obilie na južnom Slovensku, boli zostrené už dosiaľ vydané opatrenia, ktoré umožňovali každému úradníkovi, policajtovi, žandárovi alebo obecnému predstavenstvu bez náhrady zabaviť hocijaké „protizákonne“ dopravované obilie.⁶¹ Robotníci z Horehronia, Harmanca, B. Bystrice — a vôbec zo všetkých závodov zaplavovali župné a okresné úrady deputáciami a žiadali vydanie potvrdenia na nákup obilia. Župan a úradníci im ho buď odmietli, alebo im vydali potvrdenia už vopred neplatné a zrušené.⁶² Pravda, aj táto falošná hra úradov sa pred robotníkmi rýchlo odhalila.⁶³

Radikalizáciu proletariátu, ktorý sa v protihladových a protidrahotných hnutiach dostával do styku so širokými vrstvami všetkého vykorisťovaného a hladujúceho ľudu, stupňovala ďalej vzrastajúca nezamestnanosť, spôsobená zastavovaním závodov pre nedostatok surovín a paliva (Zvolenská Unie, Horehronské železiarne, Podbrezová), znižovanie miezd a stále zvyšovanie cien.⁶⁴ Životná úroveň proletariátu sa postupne znižovala, zatiaľ čo na celom rade príkladov bolo proletariátu jasné, že bohatstvo tých vrstiev a tried, ktoré ho gniavili za monarchie, sa nielen udržalo v rukách pôvodných vlastníkov, ale dokonca aj vzrastalo.

Nie je náhodné, že v druhej polovici roku 1919 — najmä v jeseni a v zime — vypukol na strednom Slovensku celý rad „hladových“ a protidrahotných demonštrácií, ktoré boli jedným z najostrejších prejavov triedneho boja, aké sa vtedy na strednom Slovensku vôbec vyskytli. Demonštrácie sa konali v mestách, menili sa na rôzne štrajkové hospodárske a protestné boje v závodoch a zachvátili aj dediny.

V septembri 1919 sa vlna demonštrácií proti hladu, kefastvu, čiernemu obchodu, ako aj protirobotníckej politike úradov najprudšie prejavila vo Zvolene, Banskej Bystrici a na Horehroní.⁶⁵ Do demonštračných bojov sa po boku robotníkov zapojili nezamestnaní, zruinovaní malí živnostníci a obchodníci, polproletári a drobní roľníci v obciach.

⁶¹ Úradné noviny župy Zvolenskej, 15. januára 1920, 18. Úrady tieto opatrenia dôsledne presadzovali pre svoje obohatenie.

⁶² ŠKA, prez., r. č. 155, 173, 312, 400/919-II.

⁶³ O zásobovacej situácii výrazne svedčí list zvolenského župana Ministerstvu pre Slovensko: ... keby sme nedostatok svojim spôsobom neboli hľadeli zaokryť, do hladu vohnaný ľud bol by notárov, slúžnych možno aj mňa pobľušil a aj dnes (t. j. v apríli 1920 — J. M.) je ešte *zásobovanie také, ako keď sa na špičkách nožov tancuje*. (ŠKA, prez., r. č. 157/920.)

⁶⁴ V Kovorobotníku je 17. septembra 1921 uverejnená zaujímavá tabuľka o kúpnej sile peňazí v rokoch 1914—1920.

⁶⁵ Napríklad okrem demonštrácií zvolenského robotníctva asi 150 robotníckych žien obľahlo slúžnovský úrad vo Zvolene, po tri dni od neho neodchádzali, dožadujúc sa vyplatenia vyživovacích a vojnových podpôr. V Banskej Bystrici demonštranti niesli šibenicu s nápisom „Dolu s kefastmi“, ktorou hrozili všetkým, ktorí žijú z biedy ľudu. Demonštranti pochodovali pod červenými zástavami a na niekoľkotisícovom zhromaždení vynesli ostré protesty proti podplácaniu, úžere, kefasteniu a najmä proti nedemokratickým zákonom, ktoré presadzujú úrady. Rozhorčené protesty vznikali aj proti kňazom, najmä pre ich protirobotnícku demagogiu.

Nezávisle od týchto protihladových bojov rozvíjal sa aj štrajkový hospodársky boj. Napríklad robotníctvo v Harmanci od začiatku septembra 1919 po viac týždňov viedlo štrajk za odstránenie správcu Exingera, poštátnenie závodu a vylúčenie z práce úradníkov a „pätolízačov“ robotníkov, ktorí rozbíjali jednotu proletariátu.⁶⁶

V triednych bojoch, ktoré sme uviedli, bol rad nových prvkov, dosiaľ sa neobjavujúcich v hnutí proletariátu na strednom Slovensku.

Predovšetkým na čelo týchto bojov sa už postavili sociálnodemokratické organizácie. Radikalizácia máš spôsobená buržoáznym terorom, protiľudovým počínaním úradov, ako aj zásobovacím rozvratom nemohla sa neodraziť v politike a činnosti sociálnodemokratických organizácií. Do týchto organizácií v priebehu triednych bojov vstupovali noví členovia, najmä z radov robotníkov. Pochopiteľne vtláčili ich politike svoj radikalizmus, spôsobili oproti prvému obdobiu zásadnú zmenu v činnosti organizácií. Predovšetkým došlo k výmene vedenia sociálnodemokratických organizácií — malomeštiacke živly opúšťali vedenie organizácií a na ich miesto prichádzajú nespokojní robotníci. Menilo sa aj kádrové zloženie organizácií. Samostatné úradnícke organizácie zanikli, úradníci začali vystupovať aj z ostatných organizácií. Ostatné malomeštiacke živly, ktoré zostali, museli sa podriaďiť celkovému zameraniu organizácií. V tomto čase vznikali aj nové sociálnodemokratické organizácie — najmä na dedinách. Robotnícke hnutie prežívalo prudký vzostup, diferenciacny proces v jeho organizáciách sa stupňoval. Na častých schôdzach, verejných i členských, odhaľovali robotníci politiku úradov a vlády, poukazovali na podstatu buržoázneho režimu, čo neobyčajne úspešne dvíhalo ich triedne uvedomenie.⁶⁷

Hlavný význam uvedených činiteľov v druhej polovici roku 1919 (teror, propaganda, šovinizmus, zásobovacia a hladová situácia, demonštrácie a štrajky) nespočíval len v zmene politiky sociálnodemokratických organizácií, neodrazil sa iba vo vzraste týchto organizácií — ťažisko významu spočívalo práve v skutočnosti, že dotyk, pôsobením a vplyvom týchto činiteľov sa rozvíjalo, upevňovalo a rástlo politické uvedomenie proletariátu.

Do prvej polovice roku 1919 došlo v podstate u stredoslovenského proletariátu iba k hospodárskym bojom. Lenže, ako sme zdôraznili, hospodárskym bojom ani pri najväčšej námahe nemôže žiadna robotnícka strana pozdvihnúť trade-unionistické uvedomenie robotníctva na stupeň triedneho, politického revolučného uvedomenia. Ako je známe, hospodársky boj je iba jedným z mnohých prostriedkov, ktorými robotnícka strana a trieda zvyšujú svoje uvedomenie z trade-unionistického na politické a revolučné. Tento prostriedok — v podstate hospodárske odhaľovanie — nestačil by na splnenie celkovej úlohy — práve preto sú tu nevyhnutné prostriedky zahrnujúce širokú sféru politického boja — politické odhaľovanie (boj proti buržoáznemu, policajnému teroru, proti nede-

⁶⁶ Buržoázný štátny aparát opäť musel vynaložiť mnoho úsilia na zlomenie tohto štrajku. Opäť štrajk likvidoval dôverník vojenskej správy za pomoci župného úradu.

⁶⁷ Zásadnú zmenu v organizáciách sociálnodemokratickej strany rýchlo spozoroval aj župan. Namiesto predošlej „spolupráce“ a úctivého tónu organizácií nastúpilo obdobie demonštračných bojov — už aj proti županovi samému. Preto župan žiadal rozpustenie sociálnodemokratických organizácií (ŠKA, prez., I. č. 150/919-II.).

mokratickým opatreniam úradov, proti hladovej situácii, keťasovaniu, vysokým cenám, proti daňovej politike, útlaku robotníkov vojskom vo verejnom živote atď.). A práve v tomto boji sa robotnícka trieda dostáva z úzkeho továrenského rámca odborového boja za svoje hospodárske požiadavky a vstupuje do širokej sféry politického boja už nielen za svoje, ale aj za požiadavky všetkých utláčaných tried, za presadenie a vybojovanie demokratických — pokrokových požiadaviek. Jedine v tomto boji sa môže dvíhať, rozvíjať politické uvedomenie proletariátu, uvedomí si svoju úlohu hrobára kapitalizmu a stane sa prvým bojovníkom za všeobecné demokratické a socialistické úlohy. „Triedne politické uvedomenie“ — zdôrazňuje Lenin — „môže robotník dostať *len zvonku*, t. j. mimo hospodárskeho boja, mimo sféry vzťahov robotníkov a zamestnávateľov. Oblasť, z ktorej jedine možno načerpať toto uvedomenie, je oblasť vzťahov *všetkých tried* a vrstiev k štátu a vláde, oblasť vzájomných vzťahov medzi všetkými triedami... Sociálni demokrati, aby dali robotníkom politické vedomosti, musia ísť medzi všetky triedy obyvateľstva, musia rozosielať na všetky strany oddiely armády... Uvedomenie robotníckej triedy nemôže byť pravým politickým uvedomením, ak sa robotníci nenaučia poukazovať na všetky a všemožné prípady zväle a útlaku, násillia a zneužitia bez ohľadu na to, *ktorých tried* sa týkajú — a poukazovať pritom práve zo sociálnodemokratického hľadiska a z nijakého inakšieho.“⁶⁸ Lenin v týchto súvislostiach zdôrazňoval, že bez všestranných politických odhalení nemožno vychovať masy proletariátu k revolučnej aktivite a politickému uvedomeniu. Práve toto politické odhaľovanie označil Lenin za jednu z najdôležitejších úloh revolučnej strany proletariátu. „Tieto všestranné politické odhalenia sú nevyhnutnou a *základnou* podmienkou pre výchovu nás k revolučnej aktivite.“⁶⁹ Práve tu išlo o to, aby sa sociálnodemokratickí robotníci neuzatvárali do úzkych medzí hospodárskeho boja, ale išli medzi široké masy obyvateľstva: „... hlavná vec je *propaganda* a *agitácia* vo všetkých vrstvách ľudu. Západoeurópskemu sociálnemu demokratovi — píše Lenin — uľahčujú túto úlohu ľudové zhromaždenia a schôdzky, na ktoré príde *každý*, kto chce...“⁷⁰

A ak z týchto hľadísk hodnotíme činitele a faktory, ktoré sa po prvýkrát objavili v robotníckom hnutí na strednom Slovensku, vidíme aj ich obrovský význam. Vzrastajúci odpor proti buržoáznemu teroru a protiludovým opatreniam úradov — pochopiteľne — dotýkal sa nielen proletariátu, ale širokého okruhu ostatného obyvateľstva a vrstiev. A práve keď robotníci spojujú tento odpor so živelným hnutím proti zlej zásobovacej situácii a predražovaniu vedeli usmerniť do *politických* bojových vystúpení, keď sa stali hlavným tlmočníkom tohto odporu všetkého utláčaného obyvateľstva — to sa blahodarne prejavilo predovšetkým na ich politickom raste, na rozvíjaní ich triedneho revolučného uvedomenia. V týchto bojoch prišli robotníci do styku s rôznymi triedami a vrstvami, prišli do styku s úradmi, štátnym aparátom, na zhromaždeniach, verejných schôdzkach vykladali svoje stanovisko a odpor k rôznym vrstvám obyva-

⁶⁸ V. I. Lenin, *Čo robiť?*, Bratislava 1949, 80, 91 a n.

⁶⁹ Tamže, 81.

⁷⁰ Tamže, 95.

teľstva. A práve všetky tieto politické odhalenia rozbíjali ilúzie v proletariáte o novom štáte, o jeho demokratickosti — teda tieto politické odhalenia postupne rozbíjali trade-unionistickú buržoázu ideológiu v masách proletariátu, stále viac oslobodzovali robotnícku triedu spod vplyvu buržoázie a prispievali k narastaniu prvkov politického-revolučného uvedomenia — prvkov socialistickej ideológie. Práve toto narastanie prvkov socialistickej ideológie sa politicky prejavovalo v stále samostatnejších vystúpeniach proletariátu proti buržoáznemu štátu a jeho úradom. Z tohto hľadiska si zasluhuje mimoriadnu pozornosť každá schôdzka, verejné zhromaždenie proletariátu, každá demonštrácia, štrajkový boj vedený ako protest proti úradom, pretože v nich môžeme objavovať tieto prvky a vidieť ich opakovanie sa a neustále zosilňovanie.

Pravda, spomínané boje v druhej polovici roku 1919 vyvíjali sa viac-menej živelné. Vznikali často na popud jednotlivých organizácií, robotníkov a práve pre nedostatočné organizačné zabezpečenie a vedenie mali krátke trvanie. V robotníckom hnutí na strednom Slovensku, ktoré sa vyvíjalo úplne samostatne a nezávisle od oficiálneho vedenia sociálnodemokratickej strany a kde župný výbor strany sa v skutočnosti vliekol za bojmi proletariátu, nevedel im dať jasný smer a zjednotiť ich — javila sa stále väčšia potreba spoločného riadiaceho centra, dávajúceho robotníckemu hnutiu jasný smer, vedúceho a organizujúceho boje proletariátu. Chýbal tu orgán, ktorý by vedel zjednotiť boje proletariátu do mohutnejšieho bojového vystúpenia. A práve takýmto orgánom — spĺňajúcim kladené požiadavky — mohla byť jedine robotnícka tlač, vychádzajúca z konkrétnych podmienok vývoja v robotníckom hnutí na strednom Slovensku a udávajúca smer jeho vývoju.⁷¹ Práve na strednom Slovensku sa vtedy pocítovala nevyhnutnosť spoločného orgánu, ktorý by bol spojivom pre všetky organizácie a *reálne* by vychovával vodcov hnutia. Časopis je najlepším prostriedkom, ako vychovávať silné politické organizácie robotníckej triedy, pomocou neho sa organizuje pravidelná spoločná práca hnutia, dáva možnosti výmeny skúseností robotníckym organizáciám, uspokojuje ich túžbu po širokej činnosti a vychováva celé robotnícke hnutie.

Nie je teda náhodné, že celý doterajší vývoj robotníckeho hnutia na strednom Slovensku, práve na tom stupni radikalizácie máš proletariátu, práve po rozvinutých bojoch v auguste, septembri a októbri, práve pri neustálom zosilňovaní *nových* prvkov revolučnej ideológie *vynútil* si na danom stupni vytvorenie spoločného orgánu hnutia, spoločný časopis. Časopis musel vzniknúť práve na tom stupni vývoja hnutia, keď jeho potrebnosť bola nevyhnutná pre ďalšie upevňovanie a rozvíjanie robotníckeho hnutia.⁷² Nie je ani náhodné, že práve

⁷¹ Tu treba poznamenať, že Robotnícke noviny, ktoré nestáli na tom stupni radikalizácie ako robotnícke hnutie na strednom Slovensku, nezaoberali sa tamojším hnutím, nepoznali ho — skôr iba registrovali jeho niektoré akcie — nemohli v žiadnom prípade spĺňať úlohu kolektívneho propagátora, agitátora a najmä organizátora robotníckeho hnutia a bojov proletariátu. Tak isto to nemohlo robiť ani žilinské Právo ľudu už vtedy sa uchyľujúce značne doprava a zobrazujúce podmienky vývoja robotníckeho hnutia na severozápadnom Slovensku.

⁷² Práve jednou zo zvláštností vývoja robotníckeho hnutia na strednom Slovensku je skutočnosť, že sa vyvíjalo samostatne — kde pri zaostalých začiatkových formách organizačného

v. najväčšom železiarskom závode na strednom Slovensku — v Podbrezovej, kde jestvovala najstaršia organizácia sociálnodemokratickej strany v tejto oblasti s 2000 členmi, rozhodol sa proletariát vydávať robotnícky časopis. V októbri 1919 na jednom zo svojich zhromaždení rozhodol sa podbrezovský proletariát, že založí časopis, ktorý bude mať dosah pre celú oblasť stredného Slovenska. Časopis pomenovali Proletár. Robotnícke hnutie na strednom Slovensku vtláčilo tomuto časopisu pečať svojho radikalizmu.⁷³ Už v prvom čísle boli Proletárovi jasne vytýčené ciele a úlohy. Zdôraznilo sa, že Proletár má byť ostrou zbraňou proletariátu proti jeho utlačovateľom, bude chrániť výlučne iba záujmy pracujúceho ľudu, bude nekompromisne *odhaľovať* všetkých demagógov a frázistov, „... vytrubujúcich do sveta o slobode a vlastenectve, pracujúcich ale na záchrane starého, zhnitého, kapitalistického poriadku pod novou firmou“.⁷⁴

Hoci pravicové vedenie sociálnej demokracie po mnohých upozorneniach zvolenského župana R. Markoviča (ktorý zabavil náklady celého tretieho a siedmeho čísla) snažilo sa zabrániť stredoslovenskému proletariátu v jeho sa-

---

života rozvíjalo sa pod dotykom a vplyvom vyspelého robotníctva a jeho hnutia a revolučných myšlienok ruského a maďarského proletariátu. Na robotnícke hnutie, ktoré bolo ešte v mnohých prípadoch zaostalé, ktoré ešte nemalo vyriešené iné základné organizačné otázky, jeho stupeň triedneho uvedomenia bol nízky, začali pôsobiť revolučné, vysoko politicky a ideovo vyhranené myšlienky, ktoré toto hnutie nebolo schopné práve pre svoje doterajšie zaostávanie stráviť. Nemožno si predsa myslieť, že túto zaostalosť — zatiaľ čo sa robotnícke hnutie napríklad Bratislavy po desaťročia vyvíjalo v politických a organizačných formách — bolo možné preskočiť za krátky čas. Práve pôsobenie revolučných myšlienok ruskej revolúcie a MSR na pôdu málo vyspelého hnutia — kde sa potýkala vyhraná trade-unionistická ideológia so socialistickou tiež vyhranou ideológiou, kde sa tieto prvky vzájomne miešali — práve v tom pramenila svojráznosť a svojrázny radikalizmus hnutia, v tom sa javí celá obrovská zložitosť celej problematiky, ktorú nemožno riešiť spôsobom takým, že tu je pravica, tu ľavica, teda zjednodušené do vulgárnej miery.

⁷³ Nemožno súhlasiť so záverom M. Gosiorovského, kde sa tvrdí, že vydanie Proletára malo byť jedným z prejavov nespokojnosti drvicej väčšiny robotníctva s „nanútenými jej vodcami“ (pozri *Príspevok*, 110 a n.), čo bolo konkrétnejšie zopakované, že to bol prejav nespokojnosti s oportunistickou politikou oficiálneho vedenia sociálnodemokratickej strany a časopis mal vychádzať nezávisle od tohto vedenia (pozri Banská Bystrica, I. c., 49). Pravda, keď M. Gosiorovský „objavil“ ľavicu už na začiatku 1919, prvý prejav radikalizmu proletariátu — nezávisle od toho, čím bol tento prejav podmienený a s čím súvisel — pričítal tejto ľavici. Zasadenie Proletára do týchto súvislostí je úplne nehistorické. Veď aj sám obsah Proletára svedčí proti záverom Gosiorovského. Proletár by zaiste nepísal vo vlastnom programovom vyhlásení: „Staň si povedľa nášho starého bojovníka Robotníckych novín a brata Práva ľudu hodným obrancom našej triedy“ (28. X. 1919), nežiadali by jeho pisatelia a autori od robotníkov, aby rozširovali Robotnícke noviny — orgán oportunistických vodcov (30. XI. 1919), neuverejšovali by v ňom oportunistické rezolúcie bratislavského vedenia strany v plnom znení s ultraoportunistickým komentárom (I. XI. 1919), neuverejšovali by v ňom články, za ktoré sa nemusel hanbiť ani najoportunistickejší sociálny demokrat: „Starajte sa páni o blahobyt národa, zabúdate na egoizmus, keď sa vy postaráte, v našej republike bude taký život, ktorý nám bude celý svet závidieť...“ atď. (16. XI. 1919.)

⁷⁴ Proletár 28. X. Úlohou Proletára bolo bojovať za to, aby československý štát vyvinul sa „na čisto sociálnodemokratickú republiku“, aby sa ľud nedal oklamať prázdnyimi sľubmi a zabudol na svoje práva. Proletárovi určili robotníci súčasne aj úlohu agitátora a propagátora v tom zmysle, aby vychovával široké robotnícke masy, organizoval ich do boja, „zobúdzal spiacich nevedomých“. Mal odhaľiť, prečo proletariát trpí a ako sa môže zbaviť otrockých pút. Napísali mu na cestu: „Získavaj nových bojovníkov pre náš zápas, ktorý je ťažký, ale spravodlivý... Bureuj! Vzdelávaj! Braň! Ukazuj cestu robotníctvu! (28. X. 1919.)

mostatnej — od vedenia nezávislej — radikálnej ceste a vynútilo si zastavenie Proletára, predsa už 21. decembra 1919 vychádza časopis pod novým titulom Hlas ľudu, a tak sa oportunistom nepodarilo vyraziť stredoslovenskému proletariátu jeho mohutnú zbraň z ruky. Obrovský význam týchto časopisov (týždenníkov) bol práve v tom, že boli tribúnou hospodárskeho — ale najmä politického odhaľovania, Odhaľovali útlak a vykorisťovanie širokých mas ľudu, vychovávali robotníctvo k samostatnému posudzovaniu všetkých javov politického a hospodárskeho života, usmerňovali prácu organizácií strany na stále väčšie rozširovanie ich masového politického vplyvu atď., čím nesporne prudko dvíhali triedne politické uvedomenie proletariátu, rozvíjali jeho revolučno-politickú aktivitu. V časopisoch sa stále viac objavovali listy prostých robotníkov odhaľujúcich prejavy svojvôle a útlaku buržoázneho režimu a jeho úradov. Časopisy nesporne v základnej miere prispeli k rozvíjaniu iniciatívy širokých mas proletariátu, ale aj drobného roľníctva, ako aj utlačaných maloburžoáznych vrstiev.

Jednotne vedené a usmerňované robotnícke hnutie na strednom Slovensku bolo posilňované už od jesene 1919 vznikom nových organizácií sociálnodemokratickej strany⁷⁵ a prílivom stoviek nových členov do starých a nových organizácií.

V tomto období dochádza aj k čulej organizačnej činnosti organizácií. Často sa zvolávali schôdzky organizácií, verejné zhromaždenia aj bez povolenia úradov, dokonca sa robotníci schádzali na prísne dôverné a tajné schôdzky (napríklad vo zvolenskej železiarni). Do organizácií prichádzali aj revoluční robotníci maďarskej a inej národnosti, ktorí vyvíjali prednáškovú, propagandistickú činnosť.⁷⁶

Na rozvíjanie revolučnej aktivity proletariátu blahodarne pôsobili ďalšie triedne boje. V zime 1919 a na jar 1920 došlo na strednom Slovensku k celému radu štrajkov, ktoré prerastali už na viacerých miestach v politické štrajky. Harmaneckí robotníci položili v štrajku požiadavku vyvlastnenia závodu pod správou robotníctva, podobnú požiadavku kládlo aj štrajkujúce robotníctvo v Hronci. Štrajkovali aj robotníci horehronských Coburgových železiarní.⁷⁷ Vtedy prepukali aj mohutné hladové demonštrácie, prebiehajúce po celej oblasti.⁷⁸

Aj buržoázny teror, ktorým chcela vládnúca trieda tlmiť a likvidovať triedne boje mas pracujúcich, pôsobil kladne na ďalší rozvoj uvedomenia robotníctva.

⁷⁵ Proletár 16. novembra 1919, Hlas ľudu 25. januára, 15. februára 1920. Sociálnodemokratické organizácie vznikli v Slovenskej Lupči, Polhore, Španiej Doline, vo Vigľaši, Hnúšti a ženská organizácia v Zvolene.

⁷⁶ ŠKA, prez., r. č. 547/919-II, 176/920. Napríklad v apríli 1920 prednášal hroneckému proletariátu maďarský komunista prenasledovaný úradmi Horthyovského Maďarska v Československu. Vyzýval robotníkov k zjednoteniu s nemeckými spartakovcami a ruskými bolševikmi, dokazoval nevyhnutnosť proletárskej revolúcie, pretože ináč sa proletariát nezbaví otrockých pút.

⁷⁷ ŠKA, prez., r. č. 378, 499/919-II. Proletár 23. novembra 1919. Avšak v značnej miere mali štrajky ešte živelný charakter, zapríčinený určitými pravicovými elementami. Viedli sa na niektorých miestach proti jednotlivcom: v Podbrezovej proti inžinierovi Šuľovi, v Harmanci proti Ěxingerovi, proti notárom inde.

⁷⁸ ŠKA, prez., r. č. 86/920, Hlas ľudu 7. marca 1920.

Nad jednotlivými mestami a obcami, kde vznikali nepokoje a demonštrácie, zapríčinené hladovou katastrofou, vyhlasovala sa vojenská diktatúra (Pliešovce, Zvolen). Pri jednotlivých závodoch zriaďovali žandárske stanice, ostatné zosilňovali. V 25 závodoch na strednom Slovensku bola vojenská správa — dôstojníci a vojaci mali tu ochraňovať záujmy podnikateľov.⁷⁹

S narastaním radikalizácie proletariátu a s dvíhaním jeho triedneho, politického uvedomenia v druhej polovici roku 1919 začal sa aj v robotníckom hnutí na strednom Slovensku zosilňovať kryštalizačný proces. Túto skutočnosť môžeme pozorovať najmä v poslednej tretine roku 1919. Z rozboru robotníckej tlače, ako aj zo straníckych dokumentov vidíme, že sa tu začal formovať pravicový oportunistický smer bez širšej sociálnej základne — reprezentovaný robotníckou aristokraciou — majstrami, technickými pracovníkmi, odborovými predákmi. Jeho predstavitelia buď vyrástli v centrách robotníckeho hnutia, kde sa dostali do styku s oportunizmom a pod vplyv vedenia strany (B. Brychta), alebo boli korumpovaní buržoáziou a úradmi (J. Bečko, D. Ertl, J. Oktávec, A. Horváth). Predstavitelia tohto smeru postupne pôsobili na rozvoj triednych bojov a výchovu proletariátu škodlivo, snažili sa odvrátiť proletariát od samostatného — od buržoázie nezávislého — postupu.⁸⁰ Bolo prejavom stále nízkej ideovej vyspelosti proletariátu, že týmto predákom dovolil uplatňovať ich názory v tlači, v župnom výbore strany, kde mali veľmi silné pozície, a vedel s nimi skončiť až v decembri 1920.

Pre proletariát bol rovnako nebezpečný aj druhý — centristický maloburžoázny blok — smer sociálnych demokratov. Sociálnou základňou tohto smeru boli maloburžoázne živly, vynesené revolučnou vlnou na povrch (učitelia, úradníci, maloživnostníci, redaktori atď.). Vcelku aj tento smer odvádzal robotníctvo od dôsledného triedneho boja, robil to však oveľa radikálnejšími frázami ako pravicový smer. Malomeštiacki centristi chceli podriaďiť robotnícke hnutie boju za ich malomeštiacke, súkromnokapitalistické záujmy a ideály. Tento smer centra — bol výrazom prechodu a vývinu robotníckeho hnutia od prekonaného obdobia robotníckeho hnutia, k novému, revolučnému obdobiu poznamenanému ideami ruskej proletárskej revolúcie a bojom za vyhnanie renegátov z robotníckeho hnutia. Predstavovali ho karieriisti a úradníci z Podbrezovej (G. Slezák) alebo Banskej Bystrice (O. Červenka, Orlický).⁸¹ Svojím

⁷⁹ ŠKA, prez., r. č. 377, 449/919-II; (9/920).

⁸⁰ V otázkach taktiky a stratégie vystupovali pravicoví predáci s argumentáciou: „Úpevník je ohrozený republikou, ktorej hrozí zánik od reakčných susedov, vychovávajme postupne ľud k socializácii a k socializmu, prechod od kapitalizmu k socializmu musí byť kultúrnym prechodom, vystrihajme sa hrôz a násilia, ktorého sa dopustil ruský a maďarský proletariát atď. (Články uverejňované takmer v každom čísle Proletára a Hlasu ľudu.)

⁸¹ Malomeštiacki centristi boli ochotní v stratégii a taktike priznať všetko, len nie revolučné jadro marxizmu: proletársku revolúciu a diktatúru proletariátu. Pred proletariát predstupovali s radikálnymi frázami o slobode, rovnosti a bratstve, vyhlasovali socializmus za Kristovo učenie, vyzývali kapitalistov, aby už raz mali rozum a začali sa deliť s proletariátom o zisk a sľubujúc im, že ak sa vzdajú dobrovoľne moci, proletariát s nimi „miľostivo“ naloží. Malomeštiaci rozpúťavali v robotníckom hnutí buržoázny nacionalizmus, vyzdvihovali sa nad masu pracujúcich (v tomto smere sa vyvíjal aj J. Verčík): ŠKA, 454, 486/919-II. Proletár, č. 1—5, Hlas ľudu č. 6 a rad nasl.

slovným radikalizmom narobili mnoho škôd robotníckemu hnutiu. Keď však proletariát nastúpil rozhodnú cestu revolučnej politiky (prihlásenie sa k III. internacionále), vo väčšine od hnutia odpadli alebo prešli na stranu pravice. Iba drobná časť, napríklad Verčík — ostala v hnutí a neskoršie v KSC, ale v ďalšom kryštalizačnom procese bola z revolučného pokrokového hnutia vyhnaná.

Tretím smerom v robotníckom hnutí bola drvivá väčšina všetkého proletariátu vyvíjajúca sa stále viac k samostatnému vystupovaniu, riešeniu otázok politického a hospodárskeho života z triedneho hľadiska. Ťažko hovoriť, že tu išlo o marxistickú ľavicu — tá vcelku na Slovensku ako smer ani nejestvovala v takom zmysle ako v českých krajinách, s vyhnaným vlastným programom. Napokon ani na strednom Slovensku nenachádzame jasnejšie vytýčenie programu, nevidíme jasnejšie teoretické vystupovanie.⁸² Nevidíme ani pokusy o samostatné organizačné vystúpenie.

Pravda, nechceme týmto tvrdiť, že na Slovensku — presnejšie na strednom Slovensku — masy pracujúcich súhlasili s oportunistickou politikou bratislavského vedenia sociálnodemokratickej strany. Práve naopak. Drvivá väčšina robotníkov úplne ignorovala toto vedenie, išla a vyvíjala sa samostatnou — hoci veľmi tápavou a nejasnou cestou — cestou bez akéhokoľvek orgánu, akým bola napríklad v českých krajinách marxistická ľavica.⁸³ Bol to vlastný, samostatný, radikálny a revolučný vývoj robotníckeho hnutia, v ktorom síce pôsobili oportunistické smery, ale nakoniec samostatnou logikou vývoja triednych bojov a rozvoja hnutia boli z neho vyhnané. V tomto hnutí síce boli hlboko — práve ešte vplyvom buržoáznej ideológie — zakorenené buržoázne legendy (masarykovská a wilsonovská) alebo teórie automatickosti revolúcie⁸⁴ postupným procesom narastania prvkov socialistickej ideológie v masách robotníctva, ich vplyv bol však obmedzený a zmenšený. Práve typický (a pochopiteľný) je pre robotnícke hnutie na strednom Slovensku v tomto čase stále vzrastajúci záujem o udalosti v revolučnom Rusku alebo udalosti v Maďarskej republike rád. V Hlase ľudu (predtým v Proletári) sa v každom čísle objavili články hovoriace o príkladnom počínaní ruských a maďarských robotníkov.

Za takejto situácie, keď nastal v prvých mesiacoch roku 1920 postupný odklon proletariátu stredného Slovenska (a vôbec aj celého Slovenska) od

⁸² Z rozboru článkov a statí funkcionárov a predákov, ktorí v tomto čase pracovali v robotníckom hnutí, a neskoršie pracovali v KSC, vidíme, že im neboli jasné ani najzákladnejšie zásady vedeckého socializmu, nevedeli teoreticky ani v hrubých črtách vysvetliť otázky triedneho boja, štátu, národnostnej otázky, úlohy strany, odborov atď. (Konkrétny rozbor bol by zaťažil našu štúdiu, v rámci ktorej nemôžeme rozvídzať tieto problémy.)

⁸³ Zatiaľ nie sú nám známe dokumenty, ktoré by jasno dokladali skutočnosť, že radikálne robotnícke hnutie na strednom Slovensku vyvíjalo sa pod vplyvom českej marxistickej ľavice. Nazdávame sa, že marxistická ľavica nemala celoštátny význam a neovplyvňovala na celom území republiky robotnícke hnutie (najmä nie do apríla 1920).

⁸⁴ „Keď ani prstom nepohueme, tak potom automaticky aj u nás stane sa prevrat k štátu socialistickému. Ide tu o to, aby sa všetko hladko, nekrvavým spôsobom odbavilo, že by sme nemuseli tak hroznú časť prežiť ako ruský národ...“ (Chlumecký v Hlase ľudu 15. II. 1920). „A socializmus v krátkom čase opanuje celý svet, lebo predsa iného východiska z terajšieho chaosu niet.“

oportunistického vedenia sociálnej demokracie a izolovanosť tohto vedenia od nás stávala sa už hotovým faktom — pravicoví socialisti, aby aspoň v malom zachránili svoje rúcajúce sa pozície, začali už od januára 1920 vystupovať s radikálnymi vyhláseniami a propagandou v predvolebnej kampani. Vedenie sociálnej demokracie vyhlasovalo, že len čo v parlamentných voľbách zvíťazí robotnícka trieda, automaticky tým padne doterajší spoločenský poriadok, moci sa ujme robotnícka trieda.⁸⁵ Predvolebnou demagógiou sa vedeniu v mnohom podarilo udržať členské masy od masového prechodu na stranu revolučnej politiky III. internacionály, ktorú táto predstavovala, podarilo sa mu masy ovplyvniť práve preto, že nechápali úlohu parlamentarizmu v buržoáznom štáte, čo pôsobilo na vývoj triednych bojov v prvých mesiacoch 1920 negatívne. Možno povedať, že väčšina robotníckej triedy na Slovensku uverila a podľahla lživým vyhláseniam vedenia. V domnienke, že naozaj voľbami nastane zásadný obrat v politickom i hospodárskom živote štátu, odovzdali masy pracujúcich v prevažnej väčšine hlasy sociálnej demokracii (voľby do parlamentu a senátu konali sa v apríli 1920). Sociálna demokracia na Slovensku (ak počítame aj maďarskú a nemeckú sociálnodemokratickú stranu na Slovensku) dostala z celkového počtu 1 341 191, až 50,2 % hlasov. Na strednom Slovensku bolo volebné víťazstvo sociálnej demokracie oproti celoslovenskému priemeru oveľa vyššie: napríklad v parlamentných voľbách na Horehroní (okres Brezno) sociálnodemokratická strana dostala až 84,2 % všetkých hlasov (do senátu 86,9 %) v Banskobystrickom okrese 71,6 % (do senátu 74,3 %). Na strednom Slovensku sociálnodemokratická strana dostala 61 % hlasov (z celkového počtu) z volieb do parlamentu.⁸⁶

Voľbami sa — samozrejme — neurobil nijaký zásadný obrat v štáte, ako to vyhlasovali predstavitelia sociálnej demokracie pred voľbami. Dokonca sociálnodemokratickí poslanci a senátori prijali vyhlásenie k ľudu, v ktorom vyhlasujú, že čo režim zaviniel za pol druhu roka, nemožno odstrániť za pár týždňov, preto nech sa každý občan republiky odhodlá k obetiam a venuje sa spoločnej veci.⁸⁷ O zrade sociálnodemokratického vedenia sa však presvedčil proletariát ihneď po voľbách. V skutočnosti nedošlo k žiadnym zmenám, jedine, že sa stupňovali bieda a hlad širokých mas ľudu. Protidemokratické a protirobotnícke vystupovanie buržoáznych úradov nadobúdalo stále brutálnejšie formy. Všetky tieto skutočnosti silne zapôsobili na masy proletariátu, prispeli k jeho ďalšej radikalizácii.

Avšak voľbami sa dostali do parlamentu, a to aj do styku s marxistickou ľavicou v českých krajinách viacerí čestní funkcionári. Napríklad zo stredného Slovenska senátor V. Chlumecký, ktorý bol jedným z vedúcich funkcionárov

⁸⁵ Uvádzame niektoré z argumentov: „S blížiacimi voľbami sa má premeniť starý systém v republike. Všetko má zmiznúť, čo je proti blahobytu národa. Ľud nemá čo stratiť a len môže a musí všetko vyhrať, keď bude s nami voliť sociálnych demokratov. Vládu môžeme prevziať ihneď, len čo väčšina voličov bude socialistická.“ (Hlas ľudu 18. januára, 1. februára, 21. marca 1920.)

⁸⁶ Tschechoslow. Statist. Bd. 1. Reihe I, *Die Wahlen für die Nationalversammlung in April 1920*, Prag 1920, 30.

⁸⁷ Hlas ľudu 16. mája 1930.

župného výboru a hlavný redaktor Hlasu ľudu, takmer s úžasom a veľkým začudovaním opisuje na stránkach Hlasu ľudu skutočnosti, ktoré boli v robotníckom hnutí v českých krajinách. Oboznamuje robotníctvo s programom českej marxistickej ľavice, píše o bojoch kladenského proletariátu.⁸⁸ To, čo sa robotníci na strednom Slovensku iba útržkovito dozvedeli z moravského Dělnického denníka o robotníckom hnutí v českých krajinách, teraz sa dozvedajú zo svojho Hlasu ľudu. Doterajšie výňatky a krátke zprávy o III. internacionále, o sovietskom Rusku, o boľševikoch vystriedali v Hlase ľudu — práve v dôsledku styku poslancov a senátorov s marxistickou ľavicou — obsiahle články, ktoré dopodrobna vysvetľovali program Internacionály a písali o revolúcii.

V dôsledku odhalenia zrád pravicového vedenia sociálnej demokracie a v bezprostrednom styku stredoslovenského proletariátu s teoreticky a ideovo vyspelým českým robotníckym hnutím došlo k rýchlemu rozvoju a vzrastu revolučného uvedomenia proletariátu. Mnohé, čo robotníci doteraz iba živeľne tušili a inštinktívne predpokladali, stávalo sa im, a to nie iba najvyšpelejším, ale stále väčšiemu počtu, jasným. Možno konštatovať, že prvky socialistickej ideológie u prevažnej väčšiny stredoslovenského proletariátu nadobudli pod vplyvom posledných udalostí rozhodujúcu prevahu, usmernili — pochopiteľne — aj politickú orientáciu tohto proletariátu. Stredoslovenský proletariát na schôdzach koncom apríla a v máji masovo prijíma zásady revolučnej politiky III. internacionály a prihlasuje sa k nim. Preto sa aj okresné konferencie v máji a júni 1920 v celej župe vyslovujú za pripojenie k III. internacionále a prevolávajú jej na slávu. Preto aj Hlas ľudu 23. mája 1920 uvedením hesla (vo svojom titulku) „Proletári všetkých krajín, spojte sa!“ prihlasuje sa ako prvý slovenský robotnícky časopis k III. internacionále.⁸⁹ Vedenie sociálnej demokracie sa snažilo tento masový prechod proletariátu zabrzdiť narýchlo urobenou župnou konferenciou v polovici mája 1920. Na konferencii sa snažili boj za prijatie zásad III. internacionály odvoja prijateľného pre buržoáziu v rámci jej systému — proti županovi, reakčným úradníkom, župnému a administratívne výboru a obilnému ústavu.⁹⁰ Samozrejme sa im to nepodarilo. Naopak, pod vplyvom úspešného protiútoky Sovietskej armády v Poľsku sa proletariát ešte masovejšie hlási k zásadám III. internacionály, dochádza k dosiaľ nevidanému organizačnému vzrastu robotníckeho hnutia (od 25. mája do decembra 1920 vzniklo v župe 28 nových organizácií strany, t. j. celá jedna tretina doterajšieho stavu — a drvivá väčšina ich vznikla práve v máji a v júni). Tlaku členských má sa museli podriaďiť aj oportunistické a meštiacke

⁸⁸ Hlas ľudu, roč. II., č. 20—30.

⁸⁹ Hlas ľudu 23. mája, 13. júna 1920. Nazdávame sa, že tvrdenie v *tézach Dejín Slovenska* o tom, že prechod v sociálnodemokratických organizáciách na stanovisko marxistickej ľavice (na Slovensku) začal sa v masovom meradle od marca 1920 (str. 202), je neopodstatnené. Aspoň pre oblasť stredného Slovenska ho nemožno prijať. Tento prechod nastáva až po voľbách, keď sa proletariát najpádnejšie mohol presvedčiť o zrade pravicových sociálnych demokratov. Vedeniu sociálnej demokracie sa podarilo práve predvolebnou demagógiou zabrániť masovému odklonu proletariátu od jeho prehnitej politiky, ktorému samozrejme už nemohlo zabrániť po voľbách.

⁹⁰ ŠKA, prez. r. č. 193/920, Hlas ľudu 23. mája 1920.

živly v strane a spolu so všetkými delegátmi prihlásiť sa 25. júla 1920 na župnej konferencii strany k III. internacionále. Všetci delegáti sa vyslovili „... za nekompromisnú politiku sociálnodemokratickej strany na zásadách triedneho boja“ a žiadali „vystúpenie z II. internacionály a pripojenie sa k III. internacionále, komunistickej...“⁹¹

Pravda, spontánne a nadšené prihlásenie sa stredoslovenského proletariátu k III. internacionále v čase, keď na území Československa bolo počuť hrmenie diel Červenej armády, ešte neznamenal, že proletariát do dôsledkov a v plnosti pochopil program Internacionály, uvedomil si podstatu revolučnej — triedne vyhranenej politiky. Práve po odchode Červenej armády z Poľska sa ukázalo, že proletariát sa prihlásil k Internacionále v čase vrcholenia revolučnej vlny na Slovensku viac-menej živelne — triednym inštinktom chápal správnosť svojich činov, avšak nevedel ešte rázne a dôsledne skoncovať so všetkými návykmi a vžitými trade-unionistickými predstavami o politike a samostatnom boji. Vcelku možno povedať, že toto prihlásenie proletariát ešte nepremyslel do dôsledkov, čo napokon nebolo ani v jeho silách a možnostiach na stupni jeho politického uvedomenia. Až od júla do decembra 1920, keď sa v celej strane rozpútal prudký názorový boj o III. internacionále o prihlásení alebo neprihlásení sa k nej (názorový boj vyvolali pravičiarske živly, snažiace sa práve v odlive revolučnej vlny odvrátiť proletariát od nastúpenej cesty), došlo v robotníckom hnutí k podstatnej kryštalizácii, vyjasneniu zásad politiky revolučnej strany.

Tento názorový boj dostával konkrétnejšie formy a vyhranenosť po udalostiach na sjazde strany v Martine v polovici septembra 1920.

Pred sjazdom dochádzalo ešte na strednom Slovensku k významným akciám a demonštračným bojom proti intervenčnej politike, chystanej medzinárodnou buržoáziou proti sovietskemu Rusku a proti dovozu zbraní cez Československo poľským interventom.⁹² Za revolučnú politiku a za prijatie zásad III. internacionály, ako aj proti intervencii a podpore poľských bielych armád vyjadrilo sa aj 104 delegátov odborovej konferencie 22. augusta 1920 v Banskej Bystrici.⁹³

Boje za záchranu sovietskeho Ruska spájali stredoslovenský proletariát s demonštračnými a štrajkovými vystúpeniami proti buržoáznemu štátnemu aparátu, úradom, proti keťasom, zásobovaciemu rozvratu ap. V týchto demonštráciách bol dokonca vyhnaný z Banskej Bystrice aj nenávidený župan R. Markovič.

⁹¹ Hlas ľudu 1. augusta 1920. O tlaku členských mäs za pripojenie sa sociálnodemokratickej strany k III. internacionále výstižne píše sami funkcionári župného výboru strany (V. Chlumecký): „My vieme a chápeme, že niektorý súdruh je rozčúlený nad týmto postupom, ale uvedomme si, že *toto tempo udáva ľud sám zoskupený v organizáciách*. Čím vyspelejší, tým skôr pochopí, že postup sa musí zvýšiť“ (Hlas ľudu, 25. júla 1920). Župan píše v zpráve na ministerstvo do Bratislavy, že „... ľavicové živly sterorizovali aj tak rozumného Oktávca a spol. (t. j. pravičiarov a centristov — J. M.), že sa, aby nestratili prestíž, pripojili tiež k III. internacionále (ŠKA, prez. r. č. 239/920).“

⁹² Hlas ľudu 2. a 12. septembra 1920. Demonštrácie, organizované sociálnymi demokratmi v celom rade miest a dedín po celom Slovensku sa viedli aj za nadviazanie diplomatických stykov medzi ČSR a sovietskym Ruskom.

⁹³ Hlas ľudu 29. augusta 1920. Delegáti zastupovali 51 odborových skupín zo Zvolenskej a časti Gemersko-Malohontskej župy.

Na viacerých miestach došlo k bojom medzi demonštrantmi a políciou, ktorú podporovalo vojsko.⁹⁴

Keď sa po sjazde strany v Martine rozvinula diskusia za pripojenie k III. internacionále — samozrejme aj napriek všetkým možným úskokom pravice, ktorá sa vyhrážala rozbitím jednoty robotníckej triedy,⁹⁵ začali sa masy proletariátu už uvedomelo hlásiť k zásadám revolučnej politiky III. internacionály.

Na tomto názorovom boji je zaujímavá skutočnosť, že vedúci funkcionári, ktorí zostávali verní revolučnému robotníctvu (V. Chlumecký a ďalší) zakolísali, začali uskutočňovať zmierlivú politiku. Verili, že v strane k rozkolu nemôže dôjsť, čo sa urobilo v Martine, musí sa odstrániť. Avšak keď sa masy členstva v základných organizáciách vyslovili za rozhodné vylúčenie pravičiarskych vodcov zo strany a za definitívne prihlásenie k III. internacionále, župný výbor bol prinútený zvolať na 12. decembra 1920 župnú konferenciu.⁹⁶ Vyše 60 delegátov z 90 organizácií zastupovalo 12 241 členov. Hoci sa pravicoví predáci dlho na konferenciu pripravovali, doviedli na ňu rôznych odborových byrokratov ako delegátov, z najväčšej organizácie — z Podbrezovej doviedli tiež iba „vlastných“ ľudí, predseda pri rozhodujúcom hlasovaní za ich rezolúciu sa vyslovilo 27 delegátov a za rezolúciu pripojenia sa k III. internacionále 42 delegátov. V rezolúcii, vyjadrujúcej záujmy a túžby drvivej väčšiny stredoslovenského proletariátu, ostro odsúdili vodcov pravice za všetku dovtedajšiu zradcovskú politiku a ostrý protisovietsky kurz.⁹⁷

Decembrový generálny štrajk prebiehajúci aj na strednom Slovensku a jeho porážka⁹⁸ definitívne presvedčila proletariát, že za vybojovanie svojej sociálnej slobody, ako aj všetkých utláčaných vrstiev potrebuje stranu nového typu, vybudovanú na zásadách revolučnej politiky Komunistickej Internacionály. K poznaniu tejto skutočnosti na vlastných skúsenostiach viedol nielen generálny štrajk, ale aj všetky dovtedajšie triedne boje. Celý zložitý vývoj stredoslovenského proletariátu od roku 1917 viedol zákonite k položeniu základov jeho najrevolučnejšej robotníckej strany — Komunistickej strany Československa.

⁹⁴ ŠKA, prez., r. č. 239/920 a dok. z 12. augusta 1920. Hlas ľudu 8. a 15. augusta 1920. (V októbri 1920 žiadali delegáti 36 obcí Horehronia vyvlastnenie pašienkov, hôr a lúk.)

⁹⁵ Pravičiari sami zvolávali organizácie strany alebo vystupovali na ich schôdzkach, kde tvrdili, že prihlásenie sa k III. internacionále znamená katastrofu pre robotnícku triedu a pracujúci ľud. Členovia strany proti nim však prudko protestovali, najmä v Banskej Bystrici (ŠKA, prez., r. č. 53/920). Déer zvolal dokonca vo Veľkej Slatine okresnú konferenciu strany, na ktorej prevadil rezolúciu uznávajúcu sjazd pravice 7. novembra za právoplatný (Hlas ľudu 1. novembra 1920).

⁹⁶ Funkcionári strany sa opäť odvolávali na tlak mas: „Naša Zvolenská župa stojí teraz pred rozhodnutím. Dost' bolo času pre každého jednotlivca, aby si mohol urobiť úsudok. Jeden človek sa môže myliť, masa ľudu sa tak ľahko nepomylí, tá naostatok predseda len pravdu nájde. Teraz má slovo členstvo organizácii župy Zvolenskej, nech toto povie, čo chce... Jednotlivé osoby nemajú diktovať smer masám“ (Hlas ľudu 5. decembra 1920).

⁹⁷ Hlas ľudu 19. decembra 1920.

⁹⁸ Štrajk zasiahol všetky závody na strednom Slovensku, robotníci zvolenských železniarní obsadili poštový úrad a zámok. Závod prevzali pod svoju správu a rozoslali po dedinách agitátorov s výzvami, aby aj pracujúci dedín vstúpili do bojov. Proti štrajkujúcim boli povolane silné oddiely vojska, polície a žandárov. Štrajk bol — pod vplyvom udalostí v celom štáte — po niekoľkých dňoch zlomený (ŠKA, prez., r. č. 379/920, 1/921).

КСČ sa vytvárala a rodila práve v týchto bojoch; mohla vzniknúť iba vtedy, keď sa revolučná socialistická ideológia stala skutočne jediným svetovým názorom širokých proletárskych mas.

ЯН МЛИНАРИК

РАЗВИТИЕ РАБОЧЕГО ДВИЖЕНИЯ НА СРЕДНЕЙ СЛОВАКИИ В 1918—1920 ГГ.

В интересах глубокого и всестороннего изображения истории словацкого рабочего движения необходимо будет разработать его развитие монографически в отдельных областях и промышленных центрах. Необходимость этого изучения определяется также эвристикой: в данном состоянии архивов и библиотек на Словакии один человек не в состоянии сделать полную эвристику основных источников, что, конечно, сможет сделать в отдельной области или промышленном центре. При разработке истории рабочего класса необходимо будет брать во внимание принцип классиков марксизма-ленинизма о трех чертах развития и борьбы рабочего класса: об экономической, политической и теоретической (идеологической) борьбе. Особенно при формировании революционной партии пролетариата вопрос революционной теории имеет решающее значение.

Рабочее движение на территории средней Словакии развивалось по сравнению с остальными словацкими областями (Братислава, Комарно, Кошице) с опозданием на 2—3 десятилетия, хотя развитие промышленности и численный рост пролетариата в этой области не отставал от остальных, иногда их даже передбегал. Причиной отсталости было большое территориальное расстояние этих областей от центров рабочего движения (Будапешт, Братислава, Вена), как и тот факт, что руководство венгерской социал-демократической партии не проявляло ни малейшего интереса по отношению к здешним рабочим, а террор буржуазно-землевладельческого правительства доходил до крайностей. Потому в 1890—1905 гг. в районных городах возникло несколько профессиональных организаций, которые вели мелкую, тред-унионистическую деятельность. Ни революция 1905—1907 гг. не произвела большого влияния на подъем этого движения. В стихийном рабочем движении этой области полностью господствовала буржуазная, тред-унионистическая идеология. Небольшое количество отдельных забастовок не смогло поднять тред-унионистического сознания пролетариата на уровень социалистического сознания.

На отсталое, организационно и идеологически неразвитое рабочее движение на средней Словакии начали влиять революционные мысли двух русских революций в 1917 г. Влияние этих революций особенно проявилось в массовом возникновении профсоюзных рабочих групп, а позже — социал-демократических организаций. С возникновением Чехословацкой республики были даны и пролетариату на средней Словакии возможности самостоятельных выступлений и возможности организоваться. Вследствие своего низкого идеологического уровня пролетариат этой области поддавался буржуазной идеологии и легендам об „освобождении“, о „масарикизме“ и т. п. Организации социал-демократической партии в своей деятельности употребляли методы прямого сотрудничества с буржуазными урядами и представителями государственного аппарата. Потому забастовочные бои пролетариата в первые месяцы 1919 г. проходили вне влияния этих организаций.

Основной перелом в развитии движения способствовало возникновение Венгерской и Словацкой советских республик. Буржуазный террор после поражения Словацкой советской республики, как и все усиливающийся разврат в продовольственном обеспечении, голод, растущая безработица, выступления урядов против рабочих и т. д. способствовали тому, что пролетариат терял иллюзии о национальном освобождении и новом государстве и радикализировался. Поскольку в прежнем развитии движения в этой области не действовали функционеры социал-демократической партии, оппортунистические теории и изменческая практика партий II-го Интернационала между рабочими не были

сильны. Потому рабочее движение на средней Словакии особенно во второй половине 1919 г. развивалось революционным путем. Пролетариат приходил в отношении с остальными классами и слоями народа (демонстрации, большие народные собрания), где в сфере все возрастающей политической борьбы формировалось и росло его классово-политическое сознание, а черты тред-унионистической идеологии слабели. Формированию классового сознания пролетариата особенно содействовали классово-политические демаскировки, которые рабочие активно совершали на страницах своих газет (Пролетар с 28. X. 1919, Глас люду [Голос народа] с 21. XII. 1919). Пролетариат в ряде забастовок, происходивших в конце 1919-го и весной 1920-го годов, — снова переубеждался в буржуазном характере государства.

Постепенное отклонение пролетарских масс от оппортунистической политики Братиславского руководства социал-демократической партии было на время остановлено передвыборной демагогией перед выборами в Национальное собрание. (Выборы происходили в апреле 1920 г.). После выборов правое руководство не могло воспрепятствовать массовому переходу рабочих на позицию III-го Интернационала. Этот переход становился возможным только в то время, когда черты буржуазной тред-унионистической идеологии в рабочем движении были основательно ослаблены и отстранены, а вместо них наступили черты революционной идеологии, которые лучше всего были репрезентированы основами III-го Интернационала. Пролетариат средней Словакии в половине июля 1920-го года на комитатной конференции партии стихийно причисляет себя к III-му Интернационалу. Подобное решение было принято и в декабре 1920-го года на второй комитатной конференции.

JÁN MLYNÁRIK

DIE ENTWICKLUNG DER ARBEITERBEWEGUNG IN DER MITTELSLOWAKEI IN DEN JAHREN 1918 — 1920

Im Interesse einer gründlichen und allseitigen Darstellung der Geschichte der slowakischen Arbeiterbewegung wird es notwendig sein, ihre Entwicklung in einzelnen Gebieten und Industriezentren monographisch zu bearbeiten. Die Notwendigkeit dieses Studiums ist auch durch die Heuristik bestimmt: der gegenwärtige Stand der Archive und Büchereien in der Slowakei macht es Einzelpersonen nicht möglich, eine vollkommene Heuristik der Grundquellen zusammenzustellen, in den einzelnen Gebieten und Industriezentren ist dies jedoch ganz gut möglich. Es wird bei der Verarbeitung der Geschichte der Arbeiterklasse notwendig sein, die Lehren der Klassiker des Marx-Leninismus über drei Seiten der Entwicklung und des Kampfes der Arbeiterbewegung in Anbetracht zu ziehen: über den wirtschaftlichen, politischen und theoretischen (ideellen) Kampf. Die Aufgabe der revolutionären Theorie hat in erster Reihe bei der Bildung der Revolutionspartei des Proletariats eine entscheidende Bedeutung.

Die Arbeiterbewegung entwickelte sich auf dem Gebiet der Mittelslowakei im Vergleich mit den übrigen Gebieten der Slowakei mit einer Verspätung bis zu 20—30 Jahren, obwohl die industrielle Entwicklung und das zahlenmäßige Anwachsen des Proletariats in diesem Gebiet hinter den übrigen keineswegs zurückblieb, sondern sie manchmal sogar übertraf.

Die territoriale Entfernung des Gebietes von den Zentren der Arbeiterbewegung (Budapest, Bratislava, Wien), die vollkommene Gleichgültigkeit der Führung der ungarischen Sozialdemokratie diesem Gebiet gegenüber und der grausame bürgerlich-grundbesitzerische Terror im Gebiet selbst waren Ursache der Zurückgebliebenheit der Arbeiterbewegung. Daher entstanden von 1890 bis 1905 nur einige Gewerkschaftsorganisationen in den Bezirksstädten, die nur eine schwache trade-unionistische Tätigkeit entfalteten. Auch die Revolution von 1905—1907 brachte keine Steigerung der Bewegung. Die bürgerliche, trade-unionistische Ideologie war in der spontanen Arbeiterbewegung des Gebietes vorherrschend. Die wenigen, vereinzelt Streiks in den Jahren 1894—1905 waren nicht imstande, das trade-unionistische Bewusstsein des Proletariats auf die Stufe des sozialistischen Bewusstseins zu heben.

Die revolutionären Gedanken beider russischen Revolutionen von 1917 begannen auf

die rückständige, organisatorisch und ideell unentwickelte Arbeiterbewegung in der Mittelslowakei ihren Einfluss auszuüben. Dieser Einfluss offenbarte sich in erster Reihe in einer Gründung von zahlreicheren Gewerkschaftsgruppen der Arbeiter und später auch sozialdemokratischer Organisationen. Durch die Entstehung der Tschechoslowakischen Republik gewann auch das Proletariat in der Mittelslowakei die Möglichkeit eines selbständigen Auftretens und Organisierens. Das niedrige ideologische Niveau des Proletariats in diesem Gebiet war die Ursache davon, dass das Proletariat der bürgerlichen Ideologie und Legenden über „Befreiung“ und „Masarykismus“ u.a.m. unterlag. Die Organisationen der Sozialdemokratischen Partei gebrauchten in ihrer Tätigkeit die Methoden einer direkten Zusammenarbeit mit den bürgerlichen Aemtern und Stellvertretern des Staatsapparates. Daher verliefen die Streikkämpfe des Proletariats in den ersten Monaten des Jahres 1919 ausserhalb des Einflusses dieser Organisationen.

Eine grundsätzliche Wendung in der Entwicklung der Bewegung brachte die ungarische und slowakische Sowjetrepublik mit sich. Der Terror der Bourgeoisie nach der Auflösung der slowakischen Sowjetrepublik, als auch die sich immer mehr verschlechternde Ernährung, Hunger, steigende Arbeitslosigkeit, das Auftreten der Aemter gegen die Arbeiterschaft, Wucher usw. waren die Ursachen davon, dass das Proletariat die Illusionen über die nationale Befreiung im neuen Staate verlor und sich radikalisierte. Nachdem in der bisherigen Entwicklung der Bewegung keine Funktionäre der sozialdemokratischen Partei in diesem Gebiet tätig waren, konnten weder opportunistische Theorien, noch die verräterische Praxis der Parteien der II. Internationale Wurzel fassen. Daher entwickelte sich die Arbeiterbewegung in der Mittelslowakei besonders in der zweiten Hälfte des Jahres 1919 auf revolutionäre Weise. Das Proletariat kam mit den übrigen Klassen und Schichten der Bevölkerung in Berührung (Demonstrationen, Kampf gegen den Hunger, Volksversammlungen), wodurch sein politisches Klassenbewusstsein in der Sphäre des immer mehr anwachsenden und ausbrechenden politischen Kampfes geformt wurde und die Elemente der trade-unionistischen Ideologie in der Arbeiterbewegung schwächer wurden. Die Bildung des Klassenbewusstseins des Proletariats gewann insbesondere durch politische Enthüllungen, die die Arbeiterschaft an den Spalten ihrer Zeitschriften mit Erfolg veröffentlichen konnte (Proletár vom 28. X. 1919, Hlas Tudu vom 21. XII. 1919). In einer Reihe von Streikkämpfen, die Ende 1919 und im Frühjahr 1920 verliefen, konnte sich das Proletariat über den bürgerlichen Charakter des Staates überzeugen.

Die allmähliche Abwendung der Proletarmassen von der opportunistischen Politik der Führung der sozialdemokratischen Partei in Bratislava wurde durch Demagogie vor den Wahlen in die Nationalversammlung (im April 1920) zeitweilig gehemmt. Nach den Wahlen war jedoch die rechtsorientierte Führung nicht mehr imstande, den Massenübergang der Arbeiterschaft in die Positionen der III. Internationale aufzuhalten. Dieser Übergang war nur in einer Zeit möglich, als die Elemente der bürgerlichen trade-unionistischen Ideologie in der Arbeiterbewegung grundlegend geschwächt und schliesslich ausgemerzt waren und ihre Stelle von Elementen der revolutionären Ideologie eingenommen wurde, welche zu jener Zeit durch die Grundsätze der III. Internationale am besten dargestellt wurden. Das Proletariat der Mittelslowakei meldete sich Mitte Juli 1920 an der Bezirkskonferenz der Partei spontan zur III. Internationale und wiederholte dies in Dezember 1920 an der zweiten Bezirkskonferenz.